

חוברת

דף השבוע

מסכת נדרים חוברת יט

דף ע"ז

קונטרס מלא מראי מקומות חשובות על כל דף ודף
כדי לסייע את הלומדים החשובים של מסגרת 'דף השבוע'

ויש בה חמשה חלקים:

- א **עזר ללימוד הר"ן** - להדגיש החלק שבדברי הר"ן שהם פירוש על הגמ'.
- ב **קושיות פשוטות** - ליישב קושיות פשוטות אשר יתקשה בהם הלומד.
- ג **עומק הדף** - להעמיק קצת בגמ' ובפירוש הר"ן על פי גדולי המפרשים.
- ד **הלכות הדף** - נידונים חשובים בהלכה היוצאים מלימוד הגמ'.
- ה **סוגיית הדף** - בכל דף נערכה סוגיא שלימה אחת עם העתקת מראי מקומות.

סיכום על החלקים שבר"ן שהם פלפול ולא פירוש:

דף עד.

ד"ה ור' יהושע

הר"ן מקשה, היאך נקטה הגמ' בסוגיין דר' יהושע סובר יש זיקה וזיקה ככנוסה, הא המ"ד דסבר הכי איתותב בגמ' יבמות (ט.), עיי"ש בר"ן שתירץ בב' דרכים.

דף עו.

ד"ה ש"מ לא חיילין

הר"ן מביא עוד שתי גירסאות בסוגיא זו, ומאריך לפרש כוונת הגמ' לפי גירסאות אלו, עיי"ש.

דף עד:

ד"ה הכא במאי עסקינן

הר"ן ביאר פלוגתת ר' אליעזר ור' יהושע במתני' לפי מאי דאוקים הגמ' ציור דמתני' כגון שעמד בדין וברח, עיי"ש.

ד"ה או נישואין עושה

הר"ן מקשה, מה היא ס"ד דגמ' לפרש שיטת ר"א במתני' דיבם מפר לחודיה, הא ר"א למד דינו מק"ו מארוס, והרי ארוס מפר בשותפות ולא לחודיה, עיי"ש מה שתירץ הר"ן.

דף עו:

ד"ה אין בעלמא

הר"ן מקשה, אם רבנן דמתני' למדו דינים מגזירת הכתוב, אם כן למה אמרו לר' אליעזר מקוה יוכיח, הא גם הם מודים לר"א מצד הסברא, עיי"ש מה שתירץ.

דף עז.

ד"ה אשקיין קאמרת

הר"ן מביא עוד גירסא בסוגיא זו.

דף עה.

ד"ה כשם שארוסה גמורה לאישה

הר"ן מסיק לדינא כשיטת ר' עקיבא, דיבם אינו מפר כלל. ומסתפק הר"ן, מה דינו של אב היבמה, האם יכול להפר בלחודיה כיון דיבם אינו מפר, עיי"ש.

ד"ה דאתפיס אחרינא

הר"ן מקשה, למה נקטה הגמ' שלפי הצד דחיילין ובטלין דאפשר להתפיס בנדרה, הא בשעת ההתפסה כבר נתבטל הנדר. עוד מקשה הר"ן, אפילו אם חלה ההתפסה, למה לא נתבטל ממילא כשנתבטל הנדר הראשון, כמו שמצינו כעין זה לענין נזיר, עיי"ש.

דף עז:

ד"ה ור' נחמן סבר

הר"ן חוקר, באופן דלא מתחרט הנודר, אלא רוצה להתיר נדרו על ידי פתח, האם צריך הדיין לישב או לא, עיי"ש מה שהביא בשם הרשב"א.

ד"ה תניא

הר"ן מביא עוד גירסא בברייתא, ומאריך לפרש החילוק בין שתי הגירסאות בפירוש הברייתא.

ד"ה אחד זה ואחד זה

הר"ן מקשה, היאך אמרי בית הלל דלשון טלי ואכלי מהני אם מבטל בלב, הא מצד הלשון לא מהני כיון דאינו לשון הפרה, ומצד ביטול בלב לא מהני כיון דהפרה בלב לא מהני, עיי"ש מה שתירץ.

דף עה:

ד"ה הא כדאיתא והא כדאיתא

הר"ן מקשה, למה אין ללמוד דאין חיילין כלל, מהא דהתרת נדרים קודם הנדר מהני דלא יחול הנדר כלל, עיי"ש מה שתירץ.

דף עז.

לצורך שבת. וכן כתב במשנ"ב (סי' ש"ק א). [ועי' בשעה"צ (על המשנ"ב ש"ק א) בשם הלבוש (יו"ד סי' רכח), ובאמרי בינה (דיני יו"ט סי' ט), שכתבו עוד טעמים].

ר"ן (ד"ה מפירין), דכיון דצריך חכם או ג' הדיוטות מיחזי כדינא

קושיא:

העיר הקרן אורה (ד"ה סבר), דמשמע מדברי הר"ן דהתרת נדרים רק 'מיחזי כדינא', אבל לא נחשב דין ממש, ודבריו צ"ב, דלכאורה התרת נדרים היא דין ממש.

תירוץ:

תירץ הקרן אורה (שם), דהטעם דאסרו חז"ל דין בשבת הוא משום גזירה שמא יכתוב, דכך היא דרך הדיינים לכתוב דיניהם, ולכן התרת נדרים לא נחשב דין ממש לענין זה, כיון שאין דרך הדיינים לכתוב התרת נדרים, אך מ"מ אסרו חז"ל התרת נדרים שלא לצורך שבת משום דמיחזי כדינא. [וע"ע בחי' ר' אברהם מן ההר (ד"ה אבל) שביאר באופן אחר].

ר"ן (ד"ה מפירין), מיחזי כדינא אי נמי שאין שעה עוברת לשאלה

קושיא:

הקשה רעק"א (משניות שבת פכ"ד מ"ה), הא לכא' מבואר בגמ' כצד השני שבר"ן, דמסיק הגמ', דלמ"ד מעת לעת אסור להפר בשבת שלא לצורך שבת, וצריך לפרש הטעם, דדומה להתרה כיון דאין שעה עוברת.

תירוץ:

הרש"ש (על הר"ן) תירץ, דאין הכי נמי, למסקנת הגמ' מבואר כצד השני שבר"ן, אך כוונת הר"ן היא לפי הס"ד דגמ' דנקטה דיתכן דהפרה מותרת אף אם אין בזה שום צורך, דצד זה מובן רק לפי הצד הראשון שבר"ן, שהחמירו על התרת נדרים משום דמיחזי כדינא, דלפי"ז י"ל דהפרה מותרת כיון דלא מיחזי כדינא.

גמ', מפירין נדרים שבת ונשאלין לנדרים

קושיא:

העירו כמה אחרונים, מאי שנא דלענין הפרה נקטה המשנה לשון 'מפירין', דהוא לשון פעולה ומעשה מצד המתיר [הבעל], ואילו לענין התרה נקטה המשנה לשון 'נשאלין' דאינו לשון פעולה מצד המתיר.

תירוץ:

הרש"ש (שבת קנז. ד"ה ונשאלין) תירץ, דשינוי הלשון בזה בא ללמד חילוק לדינא בין הפרה לשאלה, דהפרה מהני אף בעל כרחו של הנודר, ולכן נקטי' לשון פעולה מצד המתיר, משא"כ התרה דלא מהני בעל כרחו של הנודר. [וע"ע בתוס' יו"ט (שבת פכ"ד מ"ה) שתירץ באופן אחר].

גמ', מפירין נדרים בשבת לצורך שבת

קושיא:

הרא"ש (ד"ה איבעיא) הקשה על הצד הפרה מותרת רק לצורך השבת, כמו התרה, אם כן למה חילק התנא הפרה והתרה לשתי בבות, דהו"ל לכוללן בבא אחת, 'מפירין ונשאלין לנדרים שהן לצורך השבת'.

תירוץ:

תירץ הרא"ש (שם), על פי הגמ' בשבת (קנז.), דרצה התנא לחלקן לשתי בבות משום שיש להן דינים נפרדים, שהתרה צריכה דוקא בית דין, ואילו הפרה א"צ בית דין אלא הבעל מפר בעצמו.

גמ', למ"ד מעת לעת לצורך השבת אין שלא לצורך השבת לא

קושיא:

יש לעיין, מדוע הקפידו חז"ל שלא להפר נדרים בשבת אם אין בזה צורך, דאיזו מלאכה יש בזה.

תירוץ:

הקרן אורה (ד"ה וטעמא) ביאר, משום שהיא טירחא שלא

דף עז:

'התרה' דוקא לענין החכם. [וכבר נתעורר בזה הר"ן (ד"ה אמר ר' יוחנן), עיי"ש בדבריו].

תירוץ:

הרא"ש (ד"ה חכם) ביאר, דלשון 'הפרה' משמע שההיתר בא בלי שום טעם וסברא, וזה שייך דוקא לענין הבעל, ולא החכם מתיר על ידי פתח וחרטה שהם מטעם נדר טעות. וביאר עוד, דלשון 'התרה' מהני דוקא לענין חכם, 'כדי ליתן חילוק בין הפרת בעל להתרת חכם'. [וע"ע במרומי שדה להנצי"ב (ד"ה אמר ר' יוחנן) שביאר באופן אחר].

ר"ן (ד"ה תניא), לא אמר כלום שאין זו הקמה

קושיא:

הקשו כמה אחרונים, למה אין זו הקמה, הא גילה דעתו דמאי דנדרה עד השתא ניחא ליה, והרי הקמה בלב מהני.

תירוץ:

בספר הפרת נדרים (עמ' נו) ובספר מראה המקום (עמ' שמז) תירצו, על פי דברי האור שמח (הל' נדרים פי"ג הכ"ב), שהקמה בלב מהני רק אם נתכוין להחיל הקמתו ע"י לבו, אבל אם נתכוין להחיל הקמתו ע"י דיבורו, שוב לא מהני כוונת לבו. [וע"ע בספר פרשת נדרים (ד"ה תניא) שתירץ באופן אחר].

גמ', ונתעטף וישב והתיר לו נדרו

קושיא:

יש לעיין, מהו הענין להתעטף בטלית בשעת דין.

תירוץ:

רש"י במסכת שבת (י. ד"ה דיינים) ביאר, שיש בזה שלשה ענינים: א. מחמת אימת השכינה השורה בשעת דין. ב. כדי שלא יפנו ראשם בשעת דין. ג. כדי שתהיה דעתם מיושבת עליהם.

גמ', כל הנודר אע"פ שהוא מקיימו נקרא חוטא

קושיא:

הקשו הרבה ראשונים, הרי מצינו ביעקב אבינו שנדר, כדכתיב (בראשית כח, כ) 'וידר יעקב נדר', וכן מצינו ביונה הנביא שנדר, כדכתיב (יונה ב, י) 'אשר נדרתי אשלמה'.

תירוץ:

תירצו התוס' במסכת חולין (ב: ד"ה אבל), דבשעת צרה מותר לנדור. [וע"ע ברשב"א (ט. ד"ה ודוקא), שיטמ"ק (ט. ד"ה ובשיטה), ותוס' ר"ד (שם) שתירצו בדרכים אחרים].

גמ', חכם שאמר בלשון בעל ובעל שאמר בלשון חכם לא אמר כלום

קושיא:

יש לעיין, מדוע שייך לשון 'הפרה' דוקא לענין הבעל, ולשון

דף עז

תוכן הענינים

- א. קושייתו של הג"ר מנחם זעמבא ותירוצו של השפת אמת
- ב. ג' טעמים לאסור התרת נדרים שלא לצורך שבת
- ג. החילוק שבין 'חוטא' ל'רשע'
- ד. למה לשון 'טלי ואכלי' מהני

א) קושייתו של הג"ר מנחם זעמבא ותירוצו של השפת אמת

שמעו. אולם הרש"ש (שם ד"ה בו) הביא שיטת הטור (יו"ד סי' שלד) דסובר שיכול להפר ביום ששאל על ההקמה, משום שעד אותו זמן לא היה בידו להפר.

ד. קושיא על הטור

הקשה הג"ר מנחם זעמבא על הטור, א"כ לכאורה יש עצה לבעל ששמע נדרת אשתו בשבת שיוכל להפר אחר השבת, אף למ"ד יום שמעו מעת לעת, שיקיים נדרה בשבת, ולאחר השבת ישאל על הקמתו, ושוב יכול להפר אע"פ שהוא לאחר יום שמעו. ואם כן קשה, למה נקטה הגמ' בסוגיין שלמ"ד יום שמעו מעת לעת א"א להפר הנדר אחר השבת, וממילא הוצרכו חז"ל להתיר הפרת נדרים בשבת.

ה. תירוצו של השפת אמת

גם השפת אמת (שבת קנז). הקשה קושיא זו, ותירץ, שהקמה כזו אינה כלום, משום שכל עיקרה של הקמה היא דגילה הבעל דעתו דניחא ליה בנדרת אשתו, ולכן הקמה כזו אינה כלום, דבאמת לא ניחא ליה בנדרה, ולא הקים הנדר אלא כדי שיוכל להפר נדרה לאחר זמן. [וע"ע בחי' ר' שמואל (שם) שתירץ הקושיא באופן אחר].

ב) ג' טעמים לאסור התרת נדרים שלא לצורך שבת

ג. טעם הלבוש

השעה"צ (שם ס"ק א) הביא בשם הלבוש (יו"ד סי' רכח) טעם אחר לאסור שאלה שלא לצורך שבת, משום איסור ממצוא חפצך, שנמצא שהוא עוסק בדבר שאינו שייך לשבת אלא שייך לחול. ומצינו נפק"מ לדינא בין ג' טעמים הללו, כמו שיתבאר.

ד. נפק"מ בין הטעמים

המשנ"ב (שם) הביא בשם החיי אדם, דהוא הדין דמותר להתיר נדר בשבת לצורך איזו מצוה, אע"פ שאינו לצורך שבת. וביאר השעה"צ (שם), שזה מותר לפי הטעם של טירחא שלא לצורך, דהקילו חז"ל טירחא לצורך מצוה, וכן לטעם של ממצוא חפצך, דחפצי שמים מותרים. אולם הפמ"ג (שם משב"ז ס"ק א) כתב, שלפי הטעם של מתחזי כדינא אין להתיר לצורך מצוה, אלא דוקא לצורך שבת.

א. סוגיית הגמ'

הגמ' דן לענין הפרת נדרים בשבת, האם מותר להפר רק לצורך שבת, או בכל אופן. ותולה הגמ' נידון זה במחלוקת תנאים בגדר יום שמעו, דלפי המ"ד דיום שמעו הוא מעת לעת מסתבר שאין להפר אלא לצורך שבת, כיון שיוכל להפר אחר השבת, אבל לפי המ"ד דיום שמעו הוא יום שלם עד הלילה, מותר להפר כל נדר, שא"א להפר אחר שבת.

ב. קושיית הג"ר מנחם זעמבא

בחי' ר' שמואל (סי' יז) הביא קושיא מיוחדת מהג"ר מנחם זעמבא. דהנה מבואר בגמ' לעיל (ס"ט). שאפשר לשאול על הקמת נדרים כמו שאפשר לשאול על נדר עצמו. ולענין בעל שהקם נדרת אשתו ואח"כ שאל על הקמתו, נחלקו הראשונים בשיעור הזמן שיוכל לחזור ולהפר נדרה, כמו שיתבאר.

ג. מחלוקת הראשונים

הר"ן (שם ד"ה בו) נקט, שבאופן הנ"ל צריך הבעל להפר ביום ששמע את הנדר, וממילא נמצא דשאלה על הקמה מועילה רק בו ביום של שמיעת הנדר, אבל אם שאל אח"כ אינו יכול לחזור ולהפר, שאינו ביום

א. סוגיית הגמ'

הגמ' מביאה ממשנה (שבת קנז), שנשאלין רק על נדרים שהן לצורך שבת, אבל לא על נדרים שאינן לצורך שבת. ולענין הפרת נדרים, הגמ' מסתפקת אם מותר להפר רק לצורך שבת או בכל אופן, ומסיק הגמ', דנידון זה תלוי במחלוקת תנאים לענין גדר יום שמעו, אם הוא יום שלם עד הלילה או שהוא מעת לעת, עיי"ש כל הסוגיא.

ב. דברי הר"ן

הר"ן (ד"ה או דלמא) הביא ב' טעמים לבאר למה אסור לשאול על נדרים שאינם לצורך שבת: א. משום דמתחזי כדינא. ב. משום שאין שעה עוברת לשאלה, שיכול להתיר אחר שבת. ועיי' במשנ"ב (סי' רמא ס"ק א) שביאר הטעם השני, שכיון שיוכל להתיר אחר שבת ממילא הו"ל טירחא שלא לצורך שבת.

ה. הפרת נדרים

כל הנ"ל הוא לענין התרת נדרים, ולענין הפרת נדרים יש לעיין בטעם האיסור שלא לצורך שבת, לפי המ"ד דיום שמעו מעת לעת. והנה הטעם של מתחזי כדינא לא שייך בהפרה, דא"צ שלשה דיינים כמו

בהתרת נדרים, אבל הטעמים של ממצוא חפצך וטירחא שלא לצורך שבת שייכים גם בהפרת נדרים, [ועי' בקרן אורה (ד"ה וטעמא), שביאר הטעם לאסור הפרה שלא לצורך שבת משום טירחא].

ג) החילוק שבין 'חוטא' ל'רשע'

א. סוגיית הגמ'

הגמ' מביאה בשם ר' דימי אוהה דר' ספרא, 'כל הנודר אע"פ שהוא מקיימו נקרא חוטא'. ומבואר בגמ', שאפילו אם לבסוף שואל על נדרו והתירו, מ"מ נקרא חוטא וצריך כפרה על זה שנדר מתחילה.

חמור הרבה יותר משם חוטא. [וע"ע בט"ז (שם) שהקשה על השו"ע, שהזכיר שני הלשונות, 'חוטא' וגם 'רשע'.

ד. חילוק בין 'חוטא' ל'רשע'

השלמי נדרים (שם) הביא בשם ספר יד שאול לתרץ, דהנה האדם מצד טבעו עומד לעשות נדר מחמת כעס מפעם לפעם, ומי שעושה כן לא מקרי רשע, אלא רק חוטא, אך מי שאינו מתחרט כלל על נדרו, אלא עומד בחטאו אף במשך הזמן, אדם כזה נקרא בשם רשע, שאין זה טבע האדם, אלא שבחר ברע.

ב. הגמ' לעיל

מצינו כעין זה בגמ' לעיל (כב.), שמביאה הגמ' בשם שמואל, 'כל הנודר אע"פ שמקיימו נקרא רשע'. אמנם העירו הרבה אחרונים, שלכאורה יש סתירה בין הסוגיות, כמו שיתבאר.

ג. קושיית האחרונים

הקשו הרבה אחרונים [שלמי נדרים (כב. ד"ה ובלא), קרבן נתנאל (פ"א אות ר), ט"ז (יו"ד י' רג)], דלשון הגמ' בסוגיין הוא 'נקרא חוטא', ואילו לשון הגמ' לעיל הוא 'נקרא רשע', ולכאורה זו היא סתירה, דשם רשע

ה. על פי זה מיושב

עפי"ז תירץ היד שאול, שהגמ' בסוגיין מייירי במי ששאל על נדרו, ונמצא שאינו עומד בחטאו אלא מתחרט בו, ואדם כזה מקרי רק בשם 'חוטא' ולא בשם 'רשע', אמנם הגמ' לעיל מייירי במי שלא שאל כלל על נדרו, אלא מקיים נדרו, ואדם כזה מקרי בשם 'רשע', כיון שעומד וממשיך בחטאו. [וע"ע בט"ז (שם) שתירץ באופן אחר].

ד) למה לשון 'טלי ואכלי' מהני

א. סוגיית הגמ'

הגמ' מביאה מברייתא, 'לא יאמר אדם לאשתו בשבת מופר ליכי בטיל ליכי כדרך שאומר לה בחול, אלא אומר לה טלי ואכלי טלי ושתי, והנדר בטל מאיליו', ומביאה הגמ' עוד בשם ר' יוחנן, דלשון זה לחוד לא מהני, אלא צריך גם לבטל הנדר בלבד.

באופן חדש, דלשון זה לא מהני מדין הפרה כלל, אלא מטעם אחר, עיי"ש].

ד. ביאורו של האחייעזר

באחייעזר (יו"ד סי' יט) ובשיעורי ר' דוד (אות קטו) ביארו דברי הר"ן, על פי יסוד חשוב, דהא דלא מהני הפרה בלב, אין זה משום דיש בהפרה 'דין דיבור', אלא משום הכלל הגדול של דברים שבלב אינם דברים, דמה שחושב בלבו אינו כלום, ולכן אם יש אומדנא שדעתו להפר, שוב מהני הפרה בלב. [וכן כתב האור שמח (הל' נדרים פי"ג)].

ב. קושיית הראשונים

הקשו הרבה ראשונים [ר"ן (ד"ה מבטל), רא"ש (ד"ה אמר ר' יוחנן), רשב"א (ד"ה מתוך)], למה מהני הפרה זו, הלא מצד הלשון לא מהני, כמבואר מדברי ר' יוחנן דצריך לבטלו בלבד, וגם לא מהני מצד הפרה בלב, דמבואר בגמ' לקמן (עט.) דהפרה בלב לא מהני. [ועי' ברא"ש (שם) וברשב"א (שם) מה שתיצרו לקושיא זון].

ה. על פי זה מיושב

על פי זה ביארו האחייעזר ור' דוד דברי הר"ן, שכיון שאמר לשון 'טלי ואכלי טלי ושתי' הרי גילה דעתו שרוצה להפר, ואע"פ שמצד הלשון עצמו אינו מועיל, מ"מ כיון שגילה דעתו שוב מהני הפרתו בלבד, דלא נחשב דברים שבלב. [אולם עי' בחי' ר' שמואל (סי' יח) שהאריך להוכיח שיש בהפרה דין דיבור, ואומדנא לא מהני, עיי"ש].

ג. תירוץ של הר"ן

הר"ן (שם) תירץ, שאע"פ שבדרך כלל הפרה בלב לא מהני, מ"מ מהני במקום שגם אומר לשון 'טלי ואכלי טלי ושתי'. [וע"ע ברמב"ם בפירוש המשניות (על המשנה) וביד חזקה (הל' נדרים פי"ג) שביאר כל הסוגיא

דף עז

בענין ברכת התורה בלילה וביום

אך צ"ע למה אין ברכת התורה הולך אחר הכלל ברוב דברים אלא אחר קדשים שהוא יוצא מן הכלל. וכן הקשה בספר הפרדס (ט, ב), וז"ל "כדכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, שהלילה היא קודמת ואחריה הולך היום, יש לומר שלגבי קריאה אמרינן הלילה הולכת אחר היום, והראיה מדאמרינן בירושלמי אמר ר' יוחנן אנן אגירי דיממא אנן יזפינן ביממא ופרעינן בלילה, אלמא שלקריאה הלילה הולכת אחר היום".

ויש לעיין מה הדין במי שרצה לישן שעה או שעתיים, ואח"כ לקום וללמוד, ואח"כ לחזור ולישן, מתי מברך ברכת התורה. המשנ"ב (שם ס"ק כח) כתב וז"ל "אבל אם ישן שינת קבע על מטתו אפילו בתחילת הלילה חשיב הפסק". ולפי זה אמר הגרי"ש אלישיב, שבמי שישן שינת קבע בתחילת הלילה על דעת לקום ללמוד כמה שעות ואח"כ לחזור ולישון עד הבוקר, יברך ברכות התורה רק כשקם בפעם הראשונה, וכשיקום בבוקר לא יחזור לברך.

אמנם במשנ"ב (שם ס"ק כט) כתב שאף בשינת קבע ביום המברך לא הפסיד, כל שכן בישינת קודם אור היום, שהמברך לא הפסיד. וכן כתב בהגהות "יצחק יקרא" להגר"א נבנצל בשם מרן הגרש"ז אויערבאך, שהישן שינת קבע בתחילת הלילה מברך כשקם, ואם חזר לישון שינת קבע, יברך שוב כשיתעורר, אף אם מתחילה התכוון לחזור לישון. ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' שלז), בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' ז), ובשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד סעי' ו), שכתבו שיכוון ביום שלפניו כן לפטור עד למחרת בבוקר, וכשקם בתחילת הלילה יברך בלא שם ומלכות, ולאחר השינה העיקרית בבוקר יברך בשם ומלכות.

ושמעתי בשם מהגאון רבי שריה דבליצקי, שהישן בתחילת הלילה שעה או שעתיים, וקם ללמוד, ואחר כך חזר לישון, יברך ברכת התורה רק לאחר השינה השנייה.

המשנה והגמ' כאן מדבר בענין הפרת נדרים ושאלת נדרים בשבת בין שהם לצורך שבת ובין שהם לאינם צורך שבת. ובמשנה מבואר שאם נדרה בליל שבת יכול הבעל להפר עד גמר השבת, אכן אם נדרה ביום השבת יש לו רק עד גמר שבת ולא עד מחר בבוקר. וכתב המפרש, וז"ל "הא דנקיט לילי שבת, משום דאשמועינן במה שאמרו הפרת נדרים כל היום כלילי שבת ויומו, שהלילה הולך אחר היום, כדכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, אבל לא ליום ולילה, שאם נדרה ביום ולא הפר לה שוב אינו יכול להפר לה משתחשך, שאין הפרת נדרים אלא אותו יום שנדרה, ומשחשכה כבר נכנס יום אחר".

והמפרש לא פירש מהו ההו"א שבנדרים יכול להפר ביום ולילה אחריו, שהלילה ימשך אחר היום. אכן באמת מצינו בדיני קדשים שאינו דומה לדיני שבת, דשם הלילה הולך אחר היום, עי' ברש"י חולין (פג. ד"ה בקדשים), דלילה הולך אחר היום, וז"ל "דכתיב ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר, אלמא לילה שלאחריו קרוי יום עד הבקר". ולכן חידשה המשנה שאין לדמות נדרים לקדשים, דהוי יום ואח"כ לילה, אלא נדרים דומה לשבת דהוי לילה ואח"כ יום. ויוצא מזה, שיש ששני אופנים לחשבון יום ולילה, א', כמו שבת, דהוי לילה ואח"כ יום, ב', כמו קדשים דהוי יום ואח"כ לילה. ולענין רוב דינים היום הולך אחר הלילה, וכדכתיב "ויהי ערב ויהי בוקר", וקדשים הוי יוצא מן הכלל.

ויש לעיין בדינים אחרים אם הוי כמו שבת או כמו קדשים. ואחד מנידונים הנוגעים הרבה הוא דין ברכת התורה. השו"ע (או"ח סי' מז סעי' יב) נקט שלענין ברכת התורה הלילה הולך אחר היום, ולכן אם בירך בבוקר ולומד אח"כ בלילה אין צריך לברך עוד, וז"ל "אף אם למד בלילה, הלילה הולך אחר היום שעבר, ואינו צריך לחזור ולברך כל זמן שלא ישן". והיינו, דהוי כמו קדשים ולא כמו שבת.

תמצית מראה מקומות.

א. גמ' סבר רב יוסף למימר וכו' א"ל אביי כיון דסבירא לן אפילו מעומד אפילו בקרובים ואפילו בלילה לא מיתחזי כדינא.

מבואר דר' יוסף צידד דכשמתיר נדרים בג' מתירין אז נראה כדן ואסור בשבת, והשיב לו אביי כיון דהתרת נדרים בלילה ובקרובים ובעמידה על כרחך דאינו דין ושפיר מותר בשבת בכל אופן.

ב. ר"ן ד"ה לא.

ביאר דבזה איכא היכרא טובא דאינו דין.

ג. רמב"ם ה"ל שבועות פ"ו ה"ו.

כתב דקרובים כשרים להתיר נדרים וכן אפשר לעשותו בלילה ומעומד 'שאין ההיתר הזה דין', ומשמע דאין בו תורת דין.

ד. רע"א יו"ד סי' רכ"ח סעיף ג'.

אמנם רע"א כתב דנשים וקטנים פסולין מלהיות מתירין בהתרת נדרים, דכיון דהם פסולים לדיינים א"א שיתירו הנדר, ולא דמי לקרובים ולילה שאינן פסול בגוף הדין משא"כ באלו.

ויש לתמוה על רע"א בתרתי, א' הא אינו דין ולמה יפסלו אלו כלל. ב' ועוד ממ"נ אי לדעתו הוי כדן לשאר מיילי [ורק קרובים ולילה הוכשר] א"כ יהא צריך שאינו ב"ד שקול, ככל דיני ב"ד, ורע"א עצמו בתשובה [דלהלן] הכשיר ד' דיינים להתרת נדרים.

ה. שו"ת רע"א קמא סי' ע"ג.

כתב דאפשר להעמיד ד' דיינים להתרת נדרים, וקשה דלפי דבריו דלעיל נימא דפסול ד' דיינים משום דאין ב"ד שקול.

[רע"א מדבר בנידון שאחד רוצה להתיר נדרו, ולפרט הנדר לילד בן ט"ו שנים שלא נתמלא זקנו, והלה שאל דלרע"א דצריך גדול מדאורייתא ולא סמכינן בזה על חזקה דרבא מה יעשה, והשיב לו רע"א דיקח ד' דיינים להתרת נדרו, דהיינו יקח ג' דיינים שנתמלאו זקנם דהוי כשרים מדאורייתא, ולדיין הרביעי יקח הך ילד דלפרט הנדר דאינו אלא דין דרבנן יכול ליקח ילד בן ט"ו שנים ויפרט הנדר אליו, ומבואר דהיה פשיטא דמותר לכתחילה ליקח ד' דיינים].

ובעיקר האי נידון לגבי אין ב"ד שקול, עיין בגמ' להלן דנחלקו הראשונים, והנחל יצחק הקשה על רע"א מגמ' דלהלן.

ו. דף עה.

מבואר בגמ' דילפינן משחוטי חוץ דכתיב אהרן ובניו וכל ישראל להכשיר ג' הדיוטות, ומראשי המטות דכתיב בנדרים ליחיד מומחה.

והקשו כל הראשונים מהכ"ת דצריך ג' מתירים דלמא סגי בשני הדיוטות [וראשי המטות מכשיר אפילו חד], ותי' הרא"ש דאין ב"ד שקול ומוסיפין עוד אחד, והר"ן תי' דצריך 'כעין בית דין'. ומהרא"ש מבואר דיש דין של 'אין ב"ד שקול'.

ז. נחל יצחק חו"מ סי' ג' סעיף ד' ענף א' [להג"ד יצחק אלחנן ספקטור].

הקשה על רע"א הא אין ב"ד שקול ואיך כתב ליקח ד' דיינים והביא הרא"ש הנ"ל, והקושיא גדול ביותר לרע"א לשיטתיה דפוסל נשים וקטנים דצריך דיינים כשרים, וא"כ איך יועיל ד' דיינים.

ויש ליישב בשני אופנים:

ה. תוס' יבמות דף קא.

בתוס' מצינו דלתי' הראשון נקטו דאין צריך 'אין ב"ד שקול' אלא כשיש איזה פלוגתא וצריכין להכריע ולכן פירשו דחליצה צריך ג' כיון דיש בו פלוגתות, וא"כ בהתרת נדרים דרק מתירין הנדר וליכא הכרעה מתיישב שלא להצריך 'אין ב"ד שקול' כלל. וכן תי' הדרך ים דלהלן.

ט. דרך ים.

מעורר השאלות ומיישב עפ"י תוס' ביבמות הנ"ל.

י. עלי באר נדרים דף עז.

מיישב באופ"א, דלרע"א צריכין שם דיינים אבל אין בה דיני ב"ד כלל. ולכן לא איכפת לן ד' דיינים שהוא מצד דיני ב"ד, משא"כ נשים וקטנים שפיר פסל רע"א שהם 'דיינים פסולים'.

ואפילו הרא"ש והראשונים שהביאו אין ב"ד שקול בהתרת נדרים ה"מ להצריך שלשה, משום דע"י הדין של אין ב"ד שקול אז כל ב"ד צריך לעולם שיהא לכה"פ ג', [ועיין קה"י דזהו פירושא דקרא דאלהים שהוא לכה"פ ג'], וא"כ אע"ג דשנים לא מהני אבל ארבע שפיר מהני דזהו רק בשביל עצם הפסק והכרעת הדין.

יא. שבט הלוי ח"ד סי' נ"ד.

להלכה: כתב דיש להקפיד ערב ר"ה על גדולים בהתרת נדרים כדעת רע"א.

יב. תשובות והנהגות ח"א סי' של"ז.

חולק וכותב דבשביל התרת נדרים דערב ר"ה אין צריך להקפיד על דברי רע"א שיהיו גדולים דנתמלא זקנם, דכל עיקר ההתרה הוא לנדרים דרבנן של קבלות טובות וכדומה, דלנדר דאורייתא דצריך פתח ולפרט הנדר אין מתירין, ולכן א"צ להקפיד על רע"א בהתרת נדרים. וכן לענין מסירת מודעה על להבא א"צ גדולים מדאורייתא.

ליתר עיון:

יג. משנת יעבץ או"ח סי' נ"ג.

האריך בכל הסוגיא בכמה מראה מקומות באופן נפלא, ע"ש ותמצא נחת.

[בתחילה דן במה שיש מקפידים ערב ר"ה להעמיד עשרה מתירים, והרי הוי ב"ד שקול. ותחילה מביא דברי רע"א, ומבאר דנחלקו הראשונים האם הוי כדן, ובזה תלוי דברי רע"א, אולם כתב לצדד [דלא כרע"א] דאפילו אי ליכא דין ב"ד כלל, מ"מ צריך ראשי המטות או הדיוטות דומיא דראשי המטות, ולזה נשים וקטנים פסולים אבל דיני ב"ד ליכא ושפיר לא איכפת לן דהוי ב"ד שקול, עוד תי' דדבר שא"צ הכרעה מותר בב"ד שקול כדברי התוס' ביבמות דף קא. כהובא לעיל ע"ש].

י. מיראל דלמי שס
[נדריס דף ע"ז ע"א]:
יא. משנה שבת דף קנ"ו
ע"א ונדריס דף ע"ו
ע"ב:
יב. מסקנת הגמרא שס
בנדריס [ע"ז, א]:
יג. טור עמוד הל'
יד. רבינו ירוחם [נמי יד
ט"ז ק"ג, ד] כיון דשבת
כולס מקובלים ואס לא
ימירו אז לא יוכלו
להתקין, וביי באר"ח סימן
שס"א [ד"ה כתב] בשם
חשובת רשב"א [י"ד סימן
ל"ז] ואגור [סימן הרמ"ט]:
יד. לשון טור [עמוד הל'
מדברי הר"ש] שס
כפסקיו [פ"י סימן ט'
במרימא [שס ע"ג] דרבן
גמליאל ירד מן המור
ומעטף ויש והמיר לו
נדרו, ומפרש בגמרא
דרבן גמליאל סבר אין
פושטין במרתם מעקר
נדרא בענין ובעי עיונא
אהכי ישב [י"ח] שס סוף
ד"ה וינן]:

ז [ו] ואפילו מעומד בו' ובשבת. דלע"ג דכנהאי גוונא דנין
אסור, נ' נדרים לאו דין הוא: ה' וחרמי צבור נהגו להתיר
בו'. מפני שנשבע כולם מקובלים ואס לא ימירו אז לא יוכלו להמיר,
שס [נדריס ירוחם נמי יד ט"ז ק"ג, ד]. וכן הוא בעטרת זהב [שס], וכמז
(ב"ח) [ב"י] צאו"ח [סוף] סימן
שמ"א מי שנשבע לעשות דבר פלוני
עד זמן פלוני, ולא נודמן לו לעשותו
עד יום האחרון של אותו הזמן
ואותו יום צא בשבת ואי אפשר
לעשותו בשבת נשאל אפילו בשבת,
וכן פסק בשו"ע שס [שפ"ג], ועיין
לקמן סימן רל"ד ס"ק מ':
ט' וכיון שצריך בו' צריך
שיהיה מיושב. אבל המודר אין
צריך שיהיה מיושב כלל, מיהו ודאי

(ד) בכל (ו) לשון שיאמר: (ה) ז [ו] ואפילו מעומד
(א) ובקרובים ובליילה (ב) ובשבת אפילו אם י' היה
אפשר לו מאתמול לישאל עליו [ו] ובלבד שיהיה לצורך
השבת י' בנזק שנדר שלא לאכול או לבטל מעונג השבת
(ו) ה [ח] י' וחרמי (ו) צבור נהגו להתיר אף על פי שאינם
לצורך השבת:
ד [ט] י' כמה דברים אמורים שמתירים מעומד
כשמתירים על ידי הרמ"ב בלא פתח אבל מי שאינו
מתחרט מעיקרו וצריך למצוא לו פתח צריך להתירשב
בדבר וצריך עיון גדול דמה שאינו מתחרט מעיקרו
היינו מפני שהיה לו תועלת בנדר כגון שהיו אוהביו רוצים להעבירו על דעתו כגון שיאכל
עמהם או שישא בנו או בתו לפי דעתם וכיוצא בזה ובשביל הנדר נמלט מהם ולא היה
רוצה שלא נדר (ו) הילכך צריך למצוא לו פתח שאלו היה יודע שיבא לידי כך היה
נמנע מלידור אף על פי שהיה צריך לשמוע [ל]קול [ו] אוהביו ולעבור על דעתו ואם הוא
משקר להבם אין התרתו בלום (ז) וכיון שצריך ישוב דעת צריך שיהיה (ח) מיושב:

אלא לשון התרה ומחילה, ע"כ.
והביא ב"י [עמוד חמ"ג] בשם רמב"ן
[ש"ס המיוחסת סימן רס"ג] ללשון
התרה ומחילה הוא כממיר את
הקשר, שחור לענין שיהיה כאלס
שמתיר חבל קשור, מה שאין כן
בלשון הפרה שהוא כדבר שיטנו
אלא שיש מעכב מלהשלימו כמו
מפר מחשבות ערומים [א"י ה, יב]
כו', ע"כ. פירוש דר"י, שנלד
הנזיר הוא קיים, אלא שהממיר
שואמר בלשון הפרה כוונתו שאינו
רוצה שיקויים הנזיר, ואין כח זה
אלא לנעול עס אשמו:
(ה) ואפילו מעומד. פירוש,
לאפוקי ממה שמצינו בדין שפוסל
נו מעומד וקרוצים ושבת ולילה ו':
(ו) וחרמי צבור נהגו להתיר.

ציונים ר"מ"א עם ציונים מהש"ך
(ג) ב"י [עמוד חמ"ג] בשם הרמב"ם [שנוטו ו, ה]:

ק' כחז רמ"א גם כן צאו"ח סימן ש"ו סעיף י"ג דהוה כעסק רבים, אבל לא ממירינן בשבת אס אינו מעסק השבת, והוא הדין אס
הוא דבר גדול על הכלל, כמו שמצינו בשנוטו רשב"א [שס] שהחיים בשבת יושבי פרוצנינ"א שעסקו בלימוד חכמי הטבע כל ימיהם,
כמוכח בשנוטו: (ז) הילכך צריך למצוא לו פתח. פירוש, שנרץ שיהיה צאו"ח פתח סבירא חוקה ששצבילה היה נמנע מלידור,
אע"פ דינחא ליה בנדרו שעשה בעת ההיא לולי הפתח הזה. והוקשה לו על זה, כיון דחליי הדבר שפתח, כיון שאנו יודעים דעדיין ניחא
ליה בנדרו מתחלה היאך נאמין לו, בשלמא במרתה הרי על כל פנים אנו רואין שהוא מתחרט ואין אנו רואים שום סבירא שלא יתחרט
מעיקרא, מה שאין כן על ידי פתח. על זה תירץ וכל שהוא משקר אין התרתו כלום, ואנו מודיעים לו כן, על כן ודאי יוהר מלשקר,
וכיון שענין הפתח הוא דבר שנרץ עיון וכמו שאמרנו שנרץ סבירא חוקה, על כן יהיה הממיר מיושב. אבל מענין הנזיר עלמו שממירין
לו לא אכפת לן בעמידתו או ישיבתו, דהא אינו כמו דין כמו שזכרנו [ש"ק ה], כן נראה לי ביאור הדברים שזכרנו:

ע"ה שפ"ד [מיושב]. הנשאל צריך שיהיה עומד, ונדענדר אפילו יושב מותר, רדב"ן [סימן] משכ"ו [פ"א סימן לא]:

הגהות רעב"א
רבב (א) [ש"ע שפ"ה ג] ובקרובים. נראה לענ"ד דלשה לא, דדוקא קרוצים
דאין הפסול בגופו דרואי לרין למי שאינו קרוי, וכן בליילה הלילה גורס
ולכא פסול בגנבא, וכן קטן נראה לענ"ד דלדעת חוספוט נדה דף (כ') [ג] [ג]
[ש"ע ד"ה כל השבין] דנראה לדעתם דגם קטן פסול לרין מכה כללל דמתמיתין [שס
מע, ב] דכל הכשר לדון, וזה דעה ראשונה בטור חו"מ סימן ז' [עמוד מה]. ואף
לדעת הטור [שס עמוד מנן] ושו"ע שס [שפ"ג ג] קטן כן י"ג שלא הביא שמי
שערום כשר לדון, מכל מקום נראה לענ"ד דהיינו שלא בדיקו על שערות, דמדינא אמרינן [שס מה, ב] חוקה שהביא ורק חמשים הממיר במילי דאורייתא בחלייה [אה"ע
[חו"מ] שס [שפ"ד ז] דלשה פסולה לדון, וכמז הנ"י [שס עמוד ג] ד"ה אשה] דילפינן כן מעדות, וכיון דילפינן דין מעדות הכי נמי לענין קטן, ונאמת מדברי (הגמרא)
[ה"ס] [ג] [שס עמוד מה ד"ה והיושלמין] שכח טעם דקודס י"ג פסול לדון מטעם שלא מחזי בכלל גדלות, ולא נקט טעם דלא ודאי הו' קטן, משמע דסבירא ליה
דאף אס בדיקו ולא הביא שערות כשר, אבל לענ"ד קשה מאי שנה מעדות. אחר כך מלאמי בתומים [שס ס"ק ד] שכח כן, ושס הוסיף לומר דכונת הירושלמי [פנהדרין
פ"ד הלכה ז] ביש שני דיינים מנלפדו, דמדאורייתא חד כשר דרבי ממונות [מנ"ס] סנהדרין ה, י"ח, ולגבי דרבנן סמכינן אחוקה שהביא שמי שערות אלא דהטור כתב
דאפילו במרת ימיר מומחה יכול לדון. אבל על כל פנים זהו אפשר דכונת הטור באין יודעים שהביא שמי שערות, וזהו אפשר רק בדדיני ממונות הקילו אבל לענין
נדרים וכן בחלייה צריך בדיקה. ובמשנה [פ"א סימן עג] כגנמי דאס אינו [צריך] [ירושלמי] לפרט נדרו רק בפני אחד והוא כן י"ג ולא בדיקו על שערות, דיכול לנרפו
עס שלשה מנלפדו, ולענין צריך לפרט דהו' רק מדרבנן אמרינן חוקה שהביא, ודוק:

פ' תהיה תשובה
(ב) ובקרובים. עיין בתשובת רבינו עקיבא אהרן [ח"א] בהשמוטות לסימן ע"ג
שכתב נראה דוקא בקרובים דאין הפסול בגוף אהרן כשרים לדון לאחרים, וכן
בליילה דבר אחר גורם לה דהיינו הזמן, מה שאין כן בנשים והכי נמי קטנים
אין ראויים להתרת נדר, ואף לדעת הטור חו"מ סימן (ו') [ז] ועמוד מה] דבן
שנה ולא הביא שתי שערות כשר לדון, היינו שאין יודע אם הביא שתי
שערות, וזה דוקא לענין ממון, אבל ליהוי דייני חליצה באמת צריכים בדיקה
שהביא שתי שערות, ואם כן י"ל דהוא הדין להתרת נדרים לא סמכינן אחוקה
דרבא [נדה מה, ב] וצריך בדיקה דוקא, לכן יש ליהדר שלא ליקח מתירים כי
אם אנשים שנתמלאו זקניהם, וכחב עוד בתשובה שם [ז], במי שאינו רוצה
לפרט הנדר, מחמת כי נדר בעסק מסחר בדבר חתר ואינו רוצה לגלות סודו
לאחרים, ויש לו איש אחד שרוצה לגלות לו סודו, אמנם הוא רץ בשנים ועדיין
לא נתמלא זקנו, עצה לזה הוא שיקח ארבעה מתירים שלשה שנתמלאו זקניהם,
והרביעי יהיה זה העלם איש סודו, ולפניו לבד יפרט הנדר ודי בכך, דמדאורייתא אין צריך לפרט הנדר [גיטין לה, ב], ולגבי דרבנן צריך לפרט הנדר שוב סמכינן
אחוקה דרבא וכיון דהגיע לכלל שנים הביא סימנים, והו' זה הרביעי גם כן מהמתירים, והרי נפרט הנדר לאחד מהמתירים, ע"ש: (ג) וכיון שצריך ישוב.
עיין ש"ך [פ"א ט] שכתב דעכשיו נוהגים שהמתירים יושבים והמודר עומד, והוא מירושלמי [נדריס פ"י הלכה ז]. ועיין בתשובת רבי' [ח"א] הירשות [ח"א] סימן ל"א
שכתב דרין זה שצריך השואל לעמוד נמצא גם כן בתוספתא דסנהדרין [פ"ו הלכה ב]. עוד כתב [ירב"ז] שם דאם הוא תלמיד חכם מרשיבין אותו, ע"ש. [ועיין
בתשובת משכנות יעקב סימן נ"ג [נה]]:

ביאור הגר"א
[ז] ואפילו בו'. עיין באר הגולה [אות י], ושם [נדריס עז] ב' אמר רב נתמן הלכתא
כו', ורב נתמן סבר כו', וכנזכר לעיל סעיף א' [פ"א א]: [ז] וב"ב דכו'. מתניתין
הגיל [באר הגולה אות יא]: [ח] וחרמי בו'. עיין באר"ח סימן ש"ו סעיף י"ב
[בהגה]: [ט] [שפ"ג ד] כמה דברים אמורים. עיין באר הגולה [אות יז], ועיין
ר"א שם [נדריס פ"י סימן ז], ועיין לקמן סעיף ד':

באר היטב
(ו) פירוש, פירוש, אפילו בלשון לע"ו מחילה והתרה, אבל אס אמר מופר לך
או נעקרה שנועמך וכיוצא בזה לא אמר כלום, שאין מיפרר אלל הצעל והאב,
הרמב"ם, [ט"ו ס"ק ד]: (ז) צבור. מפני שנשבע כולם מקובלים ואס לא
ימירו אז לא יוכלו להמיר, [ש"ך ס"ק ט]. וכמז הנ"י [פ"ק ו] אבל לא ממירינן
בשבת אס אינו מעסק השבת אס לא בנדב גזול, כמו שכחוכ בשנוטו הרשב"א
שהחיים בשבת יושבי פרוצנינ"א שעסקו בלימוד חכמי הטבע כל ימיהם:
(ח) מיושב. אבל המודר אין צריך שיהיה מיושב כלל, מיהו ודאי דאין צריך
שיהיה עומד כיון ללא דין הוא. ועכשיו נהגו שהממירין יושבים והמודר עומד.
ומה דליתא בש"ס עירובין דף ס"ד ע"ב דמי היכי דאסור לטכור לטורח הכי
נמי אסור להמיר נדרים, היינו דוקא בשממיר על ידי פתח שנרץ עיון וישבו
הדעת, ע"כ הש"ך [פ"ק ט]:

הרביעי יהיה זה העלם איש סודו, ולפניו לבד יפרט הנדר ודי בכך, דמדאורייתא אין צריך לפרט הנדר [גיטין לה, ב], ולגבי דרבנן צריך לפרט הנדר שוב סמכינן
אחוקה דרבא וכיון דהגיע לכלל שנים הביא סימנים, והו' זה הרביעי גם כן מהמתירים, והרי נפרט הנדר לאחד מהמתירים, ע"ש: (ג) וכיון שצריך ישוב.
עיין ש"ך [פ"א ט] שכתב דעכשיו נוהגים שהמתירים יושבים והמודר עומד, והוא מירושלמי [נדריס פ"י הלכה ז]. ועיין בתשובת רבי' [ח"א] הירשות [ח"א] סימן ל"א
שכתב דרין זה שצריך השואל לעמוד נמצא גם כן בתוספתא דסנהדרין [פ"ו הלכה ב]. עוד כתב [ירב"ז] שם דאם הוא תלמיד חכם מרשיבין אותו, ע"ש. [ועיין
בתשובת משכנות יעקב סימן נ"ג [נה]]:

אמרינן דכל זמן דאין ידוע לנו פליטה, מסתמא לא פלטה מדלא הרגישה, א"כ עדיין י"ל כנ"ל דלא מקרי השחתה בבדיקת המוך אף דלפעמים אם תדחוק הרבה במוך יפלוט גם זרע שבפנים מכל מקום כיון דכוונתו רק להוציא זרע שמבחוץ דבזה ליכא משום השחתת זרע, ממילא לגבי אידך זרע שמבפנים מקרי אינו מתכוון אלא דממילא יוצא, ודמי למ"ש בתוס' פרק כלל גדול (שבת דף ע"ה ע"א) ד"ה כי היכא וכו' והכא דלא הוי פ"ר משום הכי שריא.

עכ"פ יצא מזה להסכים למעכ"ת להתיר האשה הזאת לעשות במוך אחר תשמיש כסדר בדיקות בחורין ובסדקין עד מקום שהשמש דש, כיון דאפילו חיוב איכא להרמב"ם פשיטא ופשיטא שמותרת לעשות כן, אף דלפי הנ"ל יש לומר דדוקא דרך חיוב בדיקה מותר דאינה מתכוונת רק לידע אם טהורה היא אבל באשה הזאת דכוונתה להוציא הזרע שלא תתעבר גרע, מכל מקום כיון דהרא"ש והרשב"א מתירין בתקנה זו לספירת ז"ע דמתכוונת להפליט הזרע והשו"ע סתם כן להלכה, מבואר דגם כה"ג מותרת.

ואך לפמ"ש איני יודע תועלת לה בזה, דממה שנפלט בבית החיצון בודאי לא תתעבר והשאר אין נפלט בכך, וע"י בדיקת מוך הרבה י"ל דבאמת אסור, כן נראה לענ"ד.

ידידו דו"ש

עקיבא גינז מא"ש

אמנם לענ"ד י"ל דבאמת גם המוך ההוא וכיבוד במים חמין מועיל רק לכל הזרע שבבית החיצון ומה דקתני במתני' פ"ח דמקוואות (מ"ד) דכבדה ביתה בחמים טובלת, היינו כיון דנשאר רק מעט הזרע שבפנים, סמכינן דאם יצא הזרע ההוא תרגיש, ואם לא תרגיש נתלי דלא יצא וכמו שכתב בב"י בשם ספר התרומה (סי' צה) דלא חיישינן שתפלט עוד אחר כך בלא הרגשה עד כאן לשונו, משמע דאפשר שתפלוט עוד אלא דאמרינן מסתמא תרגיש, והא דצריכה להך תקנה לענין ספירת ז' נקיים לבעלה, אף דלענין הזרע שבבית החיצון ליכא חשש דאף אם תפליט, מכל מקום לא מקרי ראייה רק נוגעת לענין טהרות, ואינה אוסרת לבעלה ככה"ג כמ"ש הרשב"א דפולטת לא מקרי ראייה, וא"כ עיקר החשש שתפלוט מבתי גואי דהוי ראייה ויהי' מוכח דתועלת המוך וכיבוד בחמין פועל גם להזרע ההוא להוציאו מבפנים לחוץ.

מכל מקום י"ל דאנן הכי אמרינן דבלאו מוך וכיבוד כיון דחדר האשה מלא זרע ורגיל להפליט כדאמרינן אי אפשר שלא תפליט והוי כפולטת לעינינו, בזה סותרת מספק שמא הפליטה ממקום פנימי ממש, אבל ע"י המוך וכיבוד דנפלט כל הזרע שמבחוץ ואין ודאי לנו דפולטת כ"ש, בזה

בשולי המכתב

ואודיע למעכ"ת מה שאני עומד כיום בקושי' (בנדה דף ל"ה ע"א) תד"ה אף ראייה ראשונה כו' הא אצטריך קרא לדהכא עכ"ל וכן הקשה בחידושי הרמב"ן (ל"ד ע"ב) ונדחקו בזה, ואני בער לא אדע התחלה לקושייתם, די"ל בפשוטו, דאביי פשט דזהו עכ"פ ודאי לדינא דראייה ראשונה מטמא בזיבה דאף אם לאו מעיין הוא, מכל מקום ראוי ללמוד מדילפינן לזכר למצורע למעיינותיו,

סימן עג

לידידי מחותני המופלא רבי אפרים לאנדאן בק"ק טיסמאניטין

בשמי שהזהרתי בדרשותי שלא ליקח מתירים, כי אם אנשים שנתמלאו זקניהם.

עצה קלה יש לי, והיא, שיקח רו"מ ארבעה מתירים ג' שנתמלאו זקנם והרביעי יהיה זה העלם איש סודו ולפניו לבד יפרט הנדר ודי בכך, והוא דטעמא דידי אשר הזהרתי בזאת, הוא משום דבדאורייתא לא סמכינן על

אשר שאל לשית לו עצה, כי נדר גדול נדר בדבר סתר, וכעת קשה לו לעמוד בו ורוצה לשאול עליו, אך יען שזה שבתו בעירו מעט ועדיין לא קים ליה בגוה בתושבי עירו מי המה מתי סודו, ואי אפשר לו לפרט הנדר לפני מי, ואתו בחור אחד רך בשנים כבר חמיסר אשר לבו סמוך עליו ובטוח בו, אבל חושש מעלתו למה ששמע

חזקה דרבא, ויש לחוש שמא המתירים עוד לא הביאו שתי שערות והי' מהצורך לבודקם מקודם, ע"כ הזהרתי שיהיו ממולאי זקן, ואולם אם יהי' בלעדי זה העלם ג' אנשים שברור לו שהם גדולים א"כ מדאורייתא סגי בשלשה אלו, דמדאורייתא אין צריך לפרט הנדר, ולגבי דרבנן דצריך לפרט הנדר שוב סמכינן אחזקה דרבא, ואמרינן כיון דהגיע לכלל שנים חזקה דהביא סימנים והוי זהו הרביעי ג"כ מן המתירים והרי נפרט הנדר לפני אחד מהמתירים.

וזה"ה ידידי חתן בני המופלג רבי אייזיק נ"י בהרב דק"ב שאלני, דהא הטור חוה"מ בס"ו ו' פסק דבן י"ג שנים ולא הביא ב"ש כשר לדון, ובשו"ע שם ס' כ"ג כתב כן בשם יש אומרים, ונראה מסקנת האחרונים שכן עיקר לדינא, א"כ כי היכי דכשרים לדון הכי נמי כשרים להתרת נדר.

והשבתי לו עדיפא מזה הי' לחתני ידידי להקשות. דהא להתרת נדר א"צ להיות מכשרים לדון, כדאיתא בנדרים (דף ע"ז ע"א) דאפילו בקרובים, אבל אעתיק לכבודו מה שכתבתי בשו"ע יו"ד (סי' רכ"ח ס"ג) "ואפילו בקרובים" וז"ל נראה דוקא בקרובים דאין הפסול בגוף דהא כשרים לדון לאחרים, וכן (בנידה) [בלילה], דד"א גורם לה דהיינו הזמן מה שאין כן בנשים [להסוכרים דאשה פסולה לדון], כיון דפסולים לכל דין שבעולם פסולות גם להתרת נדר, וה"נ קטנים לדעת תוס' נדה (דף נ' ע"א ד"ה כל הכשר) דנראה דלפי הוכחתם ממתני' דכל הכשר לדון מוכח דקטנים פסולים לדון, [זהו דעת הא' בשו"ע חוה"מ סי' ו' ס"ג], ה"נ אין ראויים להתרת נדר

ואף לדעת הטור חוה"מ שם דבן יג"ש ולא הביא ב"ש כשר לדון, והוא מהירושלמי, נראה לענ"ד דמה דקאמר ולא הביא ב"ש היינו שאין ידוע אם הביא ב"ש, דלא בדקו אותו, ואיכא עכ"פ חזקה דרבא [נדה מ"ח ע"ב] אלא דבמילי דאורייתא כגון לחליצה וכדומה החמירו חז"ל

שלא לסמוך על החזקה, בזה בממון לענין הכשר להיות דיין כיון דלא כתיב ביה בפירוש איש כמו דכתיב גבי עדות אוקמי אדינא דחזקה שהביא ב"ש, אף דמלשון הסמ"ע (שם סק"ט) במ"ש לחלק בין עדות לדיינים, משמע דאפילו הוא ודאי קטן כשר לדון וכ"מ דעת הב"ח שכתב שם הטעם דקודם י"ג פסול לדון משום דלא מחזי בכלל גדלות ולא אמר דהוא קטן ודאי, משמע דבן י"ג אפילו בדקו ולא הביא ב"ש דהוא ודאי קטן מכל מקום כשר לדון מכל מקום בער אנכי ולא אדע הא קיי"ל שם דאשה פסולה לדון [וכתב הב"ח הטעם דלמידים זה מדין עדות], ולא מחלקים לומר דכשירות לדון דתליא הכל בחריפות, ואשה חבירה וחריפה תתכשר לדון, וא"כ מ"ש דלענין נשים ילפינן מעדות, ולענין פסול קטנות לא ילפינן מעדות, אח"כ מצאתי בעזה"י בתומים שם (סי' ז סק"ד) שכ"כ דמיירי רק בסתם קטן ולא בדקו אם הביא ב"ש ולהיות דייני חליצה באמת צריכים בדיקה שהביא ב"ש, ואם כן יש לומר לענין התרת נדרים דבמלתא דאיסורא לא סמכינן אחזקה דרבא, וצריך בדיקה דוקא י"ג.

ועדיין יש לפקפק בזה, דאם הוא באמת קטן, אף דיש ג' דיינים מבלעדו, מכל מקום הוי כנמצא א' מהן קרוב או פסול דכולם בטלים לדעת הכנה"ג חוה"מ (סי' י' בטור אות ל"ג) דגם בדיינים אם נמצא א' מהם קרוב או פסול כולם פסולים, ועי' עוד בכנה"ג סי' ל"ו בטור אות ו', [ומדברי הריב"ש שזה דעת א' בהגהת שו"ע סי' מ"ו סעי' ל' שכתב הטעם דתלי' דג' אחרים ישבו לחתום וחתמו תרי מנייהו והשלישי הקרוב או פסול חתם אח"כ, ולא נקט בפשוטו דהי' ג' מבלעדי הקרוב או פסול ואחד מהכשרים לא חתם נ"ל משמעות דאלו הי' כן הי' כל הקיום פסול דהוי נמצא א' מהן קרוב או פסול] ומכל מקום נ"ל דיש לסמוך לומ' דלא כדעת הכנה"ג ולהכשיר עכ"פ בג' גדולים והרביעי בן יג"ש ולא בדקו אם הביא ב"ש. <

ידידו

עקיבא גינז מא"ש

רמ"ט. וכ"כ רבינו בחי' לשו"ע (יו"ד סי' רכח ס"ג), והוסיף שם ובתשובה כתבתי דאם אינו צריך לפרט הנדר רק בפני אחד והוא בן י"ג ולא בדקו על השערות דיכול לצרפו עם ג' מבלעדו דלענין צריך לפרט דהוי רק מדרבנן אמרינן חזקה שהביא.

הכתוב עשרה כהנים, וטעמא דמילתא דשומא אינו כדין ממש, על כן י"ל דהוא הדין גבי שומת בית דין לבעל חוב דנזיל בתר טעמא. ואין סברא לחלק דשאני התם דגזרה התורה, דהא הרשב"א כתב לבאר זה על ידי האי טעמא וזהו סברת התורה דפרטה עשרה כהנים.

אכן לפי מה שכתב הטורי אבן במגילה שם [ד"ה עשרה] דלכן לא בעינן בית דין נוטה בהא דתשעה וכהן משום דשאני התם דלא אזלינן בתר רובא בפדיון הקדש עיין שם, אם כן לפי זה יש לדון בשומת בית דין לבעל חוב, דאזלינן בתר רובא כמבואר בב"ב (דף ק"ז ע"א) ובסי' ק"ג [סעיף ב], דבעינן בית דין נוטה אבל בית דין שקול פסול. ואף לפי המבואר בסי' ק"ג (סעיף ג') דיכולין שמאים להיות קרובין זה לזה, עם כל זה הא מצינו בהתרת נדרים דאף דנשאלין בקרובים להבע"ד דמכל מקום אין עושין בית דין שקול, כמו שכתבו התוס' בב"ב (דף ק"כ ע"ב) ד"ה שהפרת נדרים בשלשה הדיוטות כו', דעיקר מילתא דבעי בנדרים שלשה דזהו משום דאין בית דין שקול כו' וכן כתב בפירוש הרא"ש לנדרים (דף ע"ח ע"א) ד"ה להכשיר שלשה הדיוטות כו', אלמא דאף דנדרים נשאלין עליהן בקרובין ובלילה מכל מקום אין שם בית דין שקול משום דאין שם בית דין כלל עליהן, וכן הוא כוונת הר"ן [ד"ה ביחיד] והרשב"א [ד"ה אמר] בנדרים שם, אם כן הוא הדין בשומת בית דין דיש לדון דלא מהני בית דין שקול.

ועל פי מה שכתבתי יש להעיר במה שכתב בתשובת רבי עקיבא איגר זצ"ל (סי' ע"ג [ד"ה עצה]) לצרף להני שלשה בהתרת נדר לקטן, ונסמוך על חזקה דרובא ויהיה הרביעי גם כן מן המתירים ועיין שם השמטות, ובאמת יש לומר דלצרף רביעי להשלשה לא מהני בהתרת נדרים משום דהא הוי בית דין שקול. ואין לומר דשאני התרת נדרים כיון דנשאלין בלילה ובקרובים על כן מהני אף בית דין שקול, דזה אינו דהא עיקר הטעם דבעינן שלשה בהתרת נדרים זהו משום הך דאין בית דין שקול כמו שכתבו הרא"ש בנדרים

הודאתו דמהני בזה אף בית דין שקול, על כן יש לומר דהוא הדין גבי מודה בקנס דפטור אף בבאו עדים כדסבירא ליה לרב בב"ק (דף ע"ד ע"ב), יש לומר דאף במודה לפני בית דין שקול אם הם יותר משלשה דמהני הודאתו למיפטר את עצמו בקנס מהאי טעמא. אבל במודה לפני בית דין הדיוטות לא מהני הודאתו למיפטר, כמבואר בב"ק שם דשאני רבן גמליאל דלא בבית דין אודי, והוא הדין בית דין הדיוטות כיון דאינן חשובין לבית דין כלל בקנסות. וזה שאמר רב אפילו עשרה והן הדיוטות פסולין לדיני קנסות, דנפקא מינה לגבי הודאתו למיפטר דלא מהני הדיוטות בזה, ונקט זה לרבותא דאף לגבי הודאה דהוה אמינא דלזה מהני אף הדיוטות למיפטר את עצמו, כיון דאינן דנין רק מיירינן בענין הודאתו, וכמו שכתב המהרי"ט [ח"מ סי' מו] לחלק בין דין לאודיתא דלזה סגי אף הדיוטות גמורין בדיני ממונות כנ"ל וכמו שכתבתי לעיל בארוכה (סעיף א'), על כן אשמועינן רב דבקנסות לא מהני כלל הדיוטות.

והעיקר כמו שכתבתי לעיל דהך עשרה הוא לאו דוקא, וכן מצינו באבות (פ"ג משנה ו') דגירסת הרב שם אף עשרה שיושבין בדין וכמו שכתב התוס' יום טוב (שם [ד"ה עשרה]) עיין שם, די"ל גם כן דהך עשרה הוא לאו דוקא דאין עושין בית דין שקול. והנה בענין שומת בית דין המבואר בסי' ע"ג (סעיף ט"ו) ובסי' ק"ג (סעיף א' וסעיף ב' וסעיף ג'), יש לדון דאף דבעינן שם דין בית דין, וכמו שכתב האורים ותומים (בסי' ק"ג [ס"ב ב]) לדון במה דמבואר שם דיכולין השמאין להיות קרובין זה לזה, ועיין בנתיבות (סי' ק"ג ס"ק א' וס"ק ב') ואכמ"ל בזה, דאם היו יותר משלשה רק דהוי בית דין שקול דיש לומר דבשומא יהיה מועיל אף בית דין שקול.

וראיה לזה מהא דמגילה (דף כ"ג ע"ב) דהקשו התוס' [ד"ה עשרה] עלה דאמרו בקרקעות תשעה וכהן, דאמאי מהני הא הוי בית דין שקול, וכן הקשו התוס' בערכין (דף י"ט ע"ב [ד"ה או דילמא]), והרשב"א (למגילה שם [ד"ה ובקרקעות]) תירץ זה משום דשאני הכא דפרט

משום דהוי בית דין שקול, ומיירי באי אפשר לחזור ולכן משלמים לפי שיטתם, אך ממה שכתב הטור דבשני מומחין קם דינא אם כן מוכח דלא כמו שכתבתי.

וכן כתב הר"ף פ"ק דסנהדרין [א, ב מדהרי"ף] על מה דקאמרי שם (דף ה' ע"ב) תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר יפה כח הפשרה מכח הדין כו', ששנים שדנו יכולין לחזור כו', דהני מילי באינן מומחין ולא קבלינהו אבל אי הוו מומחין או קבלינהו דיניהם דין, אלמא דסבירא ליה דאף שני מומחין אף דהוי בית דין שקול מכל מקום דיניהם דין. ותקשה באמת על הר"ף והטור דהא מוכח בסנהדרין (דף ג' ע"ב) דאף דיעבד בטל הדין אם היה בית דין שקול, דהא עיקר טעמא לרבי יונתן דבעינן שלשה זהו משום דאין בית דין שקול, והא קיימא לן דשנים שדנו אין דיניהם דין, אלמא דזהו לעיכובא וכמבואר בפירוש רש"י (שם ד"ה ורבי יאשיה כו'), וקשה על מה שכתבו הר"ף והטור דבדיעבד קם דינא אף בבית דין שקול.

והנראה לעניות דעתי לומר בכוננתם דסבירא להו דכיון דתקנו חז"ל דיחיד מומחה דין יחידי אלמא דלא בעינן בית דין נוטה בדיני ממונות מדרבנן, דאף די"ל דביחיד מומחה דאין לו עם מי לחלוק עמו דלא שייך ביה בית דין השקול כל כך, מכל מקום זה אינו לפי מה שכתב רש"י בסנהדרין (דף ג' ע"ב) ד"ה ואין בית דין שקול כו' דאין עושין בית דין זוגות דצריך לקיים בו אחרי רבים להטות [שמות כג, ב] ואם יתחלקו אין כאן רבים, וכן כתב רש"י שם ד"ה ורבי יאשיה כו' שצריך שלא יהא בית דין שקול כדי שתתקיים בו הטייה אחרי רבים כו', אלמא דעיקר הטעם דבעינן בית דין נוטה כדי שתוכל לקיים אחרי רבים, אם כן הוא הדין ביחיד מומחה דמן הדין הא לא תוכל לקיים בו אחרי רבים. וע"כ מן התורה יש פסול ביחיד מומחה זולת הפסול דבעי שלשה מומחין דהא לא הוי בית דין נוטה, דבית דין נוטה הוא מצוה בפני עצמה.

והתוס' בב"ב, וכן כתב הרמב"ן בחידושו לב"ב (דף ק"כ ע"ב [ד"ה לומר]) דשייך אין בית דין שקול גם בהתרת נדרים עיין שם, על כן אין לצרף רביעי להשלשה בהתרת נדרים משום דיהיה בית דין שקול.

ואפשר דרבי עקיבא איגר דכתב כן הוא משום דיש שיטה אחרת מן הראשונים דסבירא להו שם בב"ב (דף ק"כ ע"ב) ובנדרים (דף ע"ח ע"א) דהא דבעינן שלשה בהתרת נדר זהו מן מה דכתיב אהרן ובניו וכל ישראל דאהרן חד ובניו תרי וכל ישראל תלת, או משום דכתיב אהרן חד ובניו תרי אם כן הוי תלת, וכן כתב רש"י בנדרים (דף ע"ח ע"א [ד"ה להכשיר]) עיין שם, והובא שיטה זו בחידושי הרמב"ן לב"ב (דף ק"כ [שם]) ובשיטה מקובצת לב"ב [ד"ה אף] ונדרים [ד"ה למאי] שם. על כן לפי הך שיטה י"ל דסבירא לה דלא שייך לדון להך דאין בית דין שקול בנדרים, משום דלא בעינן שם דין בית דין כל כך כיון דניתרין בקרובין ובלילה כנ"ל. אבל באמת אין הכרח מחד שיטה זו לדחות לכל הראשונים הנ"ל דנתבארו דסבירא להו דשייך לדון אין בית דין שקול כו' גם כן בנדרים. וגם י"ל דהך שיטה הנ"ל סבירא לה גם כן דשייך אין בית דין שקול גם כן בהתרת נדרים וקצרת.

ענף ב

ובעיקר דברינו הנ"ל יש להעיר מן מה שכתב הרא"ש בסנהדרין (פרק ב') [ד' ס' ה'] בסוגיא דשיקול הדעת דאם היו ארבע או חמשה וגמר דינא בתלתא וטעו מסתבר דהנך משלמי כולא כו', ויחיד מומחה או שנים מומחין כו', וכן כתב הטור (בסי"ה [סעיף ג]) עיין שם, וגם כתב שם (בסעיף א') [ג'] וכן הדין ביחיד מומחה או שנים מומחין ולא קבלו עליהם וטעו בשיקול הדעת מה שעשה עשוי כו'. אלמא דסבירא להו דאף בשני מומחין דהוי בית דין השקול דמכל מקום לא הדר דינא, וזהו דלא כמו שכתבתי לעיל. אך ממה דכתבו דאם היו ארבע או חמשה כו', י"ל דבאמת גם עצם הדין הוא בטל

והבעל מתיר כמו החכם אלא עוקר הנדר מתחילתו ומפירו, וע"ש בכס"מ שהקשה דהא קי"ל דבעל מיגז גיזז מכאן ולהבא ועוד דקי"ל דחכם עוקר מלמפרע, וע"ש מה שיישב וע"ש בלח"מ שביאר דבריו.

דף עח.

(א) אמר רב ששת לומר שיש שאלה בהקדש - בר"ן משמע דעיקר החידוש הוא שיכול להפקיע למפרע איסור שחוטי חוץ (ועי' בקוב"ש [בכ"ב אות שסו-שסז] שדן מ"ט לא הוי כאכלה כולה שאין נשאלין עליו), אולם ברא"ש וכן ברשב"ם בכ"ב קכ: משמע דהחידוש הוא דמהני שאלה בכל דבר הקדוש ועי' בקר"א שהאריך (וע"ע ברדב"ז על הרמב"ם פ"ד מנדרים ה"ח שהביא מכאן מקור למש"כ הרמב"ם דאפשר להפר נדרי הקדש [כיון דילפינן הקדש מנדרים] ועי' מה שצוין בזה לעיל ד: אות ד).

(ב) ר"ן ד"ה ביחיד מומחה - וכ"ת תלתא מנא לך וכו' - הרא"ש כתב דליכא למימר דסגי בבי משום דאין בי"ד שקול וכ"כ תוס' בכ"ב קכ:, ויל"ע דלעיל עז: קי"ל דהתרת נדרים כשר אפי' עומד ובלילה ובשבת ובקרוכים ומשמע דאין בזה דין בי"ד, ועוד יל"ע דכיון דבהתרת נדרים אין פוסקים שום דין א"כ אין סברא שיצטרכו בי"ד נוטה (ועי' בתוס' ביבמות קא. שהקשו מ"ט גבי חליצה אמרינן אין בי"ד שקול וע"ש מה שתרצו, וע"ש באות י שהארכנו בזה).

ויש לדון לפי הרא"ש דא"א לעשות התרת נדרים ע"י ארבעה דיינים משום דהוי בי"ד שקול (וכמו בשאר בי"ד דארבעה או ששה דיינים פסולים כדמשמע ברמב"ם פ"א מסנהדרין ה"ד וע"ע בקה"י בסנהדרין ס"ג), ובשו"ת רע"א (סי' עג) מכשיר ד' דיינים להתרת נדרים וכן מוכח ממש"כ הרא"ש (פ"ג ס"ה) דבליל יוהכ"פ בתפילת כל נדרי כל הקהל מתירים את הנדרים ומשמע דלא חיישינן דהוי בי"ד שקול.

(ג) ר"ן ד"ה לומר חכם מתיר - הרשב"ם בכ"ב קכ: כתב דב"ה נפקא להו מסברא דחכם מתיר ובעל מפר ע"ש, והתוס' שם הקשו דא"כ ר' יוחנן דיליף לה מזה הדבר סבר כב"ש ותרצו דר"י נפקא ליה מסברא ולא מייתי ראיה מדתניא אלא דלא אמר ולא כלום ולא משום דנפק"ל מזה הדבר ועוד תרצו דלעולם מזה הדבר קדריש ואע"פ דאיצטריך להכי דריש גז"ש כיון דליכא למיפרך מידי, וע"ש במהרש"א שתמה על התירוץ הראשון דבתניא אידך מבואר דילפינן דחכם מתיר מזה הדבר אע"פ דסברי כב"ה דדרשי גז"ש וע"כ צ"ל כתירוץ השני בתוס' או כהר"ן והרא"ש כאן.

דף עח:

(א) ר"ן (עח.) ד"ה שבת בראשית - החזו"א (אבהע"ז סי' קמח לדף לז:) מקשה למ"ד בר"ה כד. דאם נראה שלא בזמנו אין מקדשין אותו דכבר קדשוהו שמים מה צריך קרא למעוטי שבת מקידוש בי"ד.

(ב) ר"ן (עח.) ד"ה ביחיד מומחה - (עח:): ולדידי קשיא לי אי הכי ג' הדיוטות מנלן וכו' - קושייתו לפי הרמב"ם דמראשי המטות לא משמע סמוכין, אבל לשיטות דיחיד מומחה היינו סמוך אפשר לומר דמראשי המטות משמע דוקא סמוך.

בא"ד אבל כיון דמצית מוקמת ליה למעוטי שבת וכו' - משמע דריה"ג וכן עזאי לא פליגי, אכן בתוס' בכ"ב קכא. (ד"ה ושבת) משמע דפליגי.

בא"ד ומייתו ראיה וכו' מדאזדקיך ליה רב לרב חננאל יחידי וכו' - לפנינו הגירסא (לעיל עז.) דאזדקיך לרבה.

בא"ד דאי לאו רשותא לא יאי לתלמידא למשרא נדרא באתרא דרביה - כ"ה בגמ' לעיל ח: (וע"ע בסוגיא בסנהדרין ה:).

בא"ד - ע"ע בר"ן לעיל כג. ומש"כ שם.

ונראה בזה דבר נפלא, דכתיב בתורה שמושה רבינו הזהיר את הדיינים 'שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק', דהיינו דיש ב' חלקים לדין תורה, א' שמיעת דברי הבעלי דינים ולהבין דבריהם, ואם יש צדק בטענת כל אחד ואחד, ב' ואח"כ לשפוט הצדק עם מי, דזה טוען ברי שהוא חייב וזה משיב שמא איני חייב הרי כל אחד טוען, ויהא תלוי באיני יודע אם נתחייב או אם פרעתיך ומגו וכו' וכו'. ונמצא דצריך לשקול הטענות ולשפוט ביניהם. וע"ז נאמר כאן דעל החכם לשמוע דברי הנדר והפתח ולומר שהוא פתח טוב, ונמצא דאינו פוסק או מכריע שום דבר, אבל 'שמוע בין אחיכם' שפיר צריך. ונמצא דצריך דין של בתי דין כרגיל, ורק מעשה הדין אין עושין.

[ב] הנה להלכה קי"ל דבמתיר ע"י חרטה יכולין לעמוד וע"י פתח צריכין לישב, וא"כ יל"ע בהתרת נדרים שאנו עושין האם צריך דוקא ישיבה, והש"ך כתב דנהגו שהמתירים יושבים והבא להתיר נדריו עומד, וחשבתי דהרי מתירים גם ע"י פתח וכדברי הרמ"א, וכן מבואר מהש"ך שם [אולם אכתי יש לדון, דהא אין צריך ישוב הדעת והוי היתר כללי, והמקור בהרא"ש דכל שעושין כלל אגן סהדי דמתחרטין כיון שעברו עליה, וגם א"צ לפרט הנדר דהרי אין מתירין אלא מה שמותר להתיר, וא"כ נימא בכה"ג דא"צ ישיבה, אלא אפשר גזה"כ הוא באופן של פתח דצריך ישיבה. [עוד באמת נסתפקתי אי כל דברי הרא"ש שייכים רק בהתרת נדרים דכל נדרי אבל בער"ה שמפרטים הרבה מהנדרים לא שייך כל קולותיו ויל"ע בזה].

[ג] המשנת יעבץ (סי' נ"ג) הקשה על רע"א דפוסל אשה וקטן א"כ איך הכשיר ד' דיינים להתרת נדרים הא אין ב"ד שקול ואין לומר דא"צ דיני ב"ד כלל דהא פוסל אשה וקטן, ולכן חלק עליו דא"צ דיני ב"ד כלל ושפיר כשר ד' דיינים אולם הסכים לרע"א לפסול אשה וקטן מטעם אחר דאפשר לא נקראו 'ראשי המטות'¹⁴ ע"ש. אולם לדברינו א"ש דכל ענין של אין ב"ד שקול הוא רק להכריע איזה דבר, וכאן רק צריך חפצא של 'דיינים' אבל לא הכרעת הב"ד דהא אינו דין. וכבר דברנו בזה בפי החולץ בדברי התוס' שם (דף קא.) שכתבו שני צדדים אי אין ב"ד שקול הוא רק במקום שצריך הכרעה, ולהך תי' א"ש דברינו.

ר"ן ד"ה וכו'. ועיין ברא"ש בפסקיו דס"ל ג"כ כהר"ן, ונמצא מבואר דנחלקו הרשב"א עם הר"ן והרא"ש, לדיון דקי"ל דפותחין בחרטה מהו כשהתחיל להתירו בחרטה והלה אומר דאינו מתחרט, ועכשיו צריך למצוא לו פתח האם צריך לישב כמו למ"ד דאין פותחין בחרטה, והרשב"א מתירו לעמוד והר"ן והרא"ש מצריכו לישב. ובמשכנת יעקב (סי' נ"ה) הביא ראייה

דהא אינו מטהר בתוך המים ג"כ. ויש מתרצים דגם להכס"מ עיקר הטהרה הוא בטביתו בהמקוה, ורק הגמר אינו אלא כשיוצא ממנו שנגמר הטבילה [ובמשנת טהרות דימה זה לתקיעת שופר בממשיך התקיעה דאינו יוצא כשלא שמע הסוף אע"ג דכבר שמע השיעור, דכל שלא שמע כל התקיעה לא יצא, וה"ה הכא צריך כל הטבילה עד שנגמר, אולם לפי"ז לכאורה הוא נטהר תיכף קודם שעולה ולא לאחר שעלה ואפשר אה"י וליכא סתירה לזה בלשון הכס"מ וזהו כוונתו בעלייתו וצ"ע].

דף עז.

ונשאלין לנדרים לצורך השבת וכו' איבעיא להו מפירין נדרים בשבת לצורך השבת וכו'. ובר"ן מבואר דבהיתר חכם דרק בצורך שבת היינו 'דכיון דצריך חכם או שלשה הדיוטות מתחזי כדינא' ומבואר דבר יסודי דהתרת נדרים אינו דין אבל מחזי כדיון כיון דצריך חכם או ג'. ועיין להלן ג"כ ענין זה דר' יוסף צידד להתיר התרת נדרים רק ביחיד מומחה דלא נראה כ"כ כדיון והשיב לו אב"י דמאחר 'דאפילו מעומד ואפילו בקרובים ואפילו בלילה' לא מיתחזי כדינא.

והנה התורה צריכה דין [וי"א מומחה וי"א אף כשאינו מומחה] או ג' הדיוטות ונלמד מראשי המטות, ויל"ע בגדר דהך מילתא דהא אינו דין תורה וכשר גם בלילה ובקרובים, וא"כ האם זה קשור לדיני ב"ד כלל או דאינו קשור לה, ורק דכך הוא צורת התרת נדרים שיהא מי שהוא חכם.

ויש להביא ב' ראיות גדולות דהדין חכם מתיר הוא מדיני דיינים של דין ולא סתם גזה"כ, א' דמבואר להלן דהכי דמתיר ע"י פתח צריך בישיבה, וכן נפסק בשו"ע, והקשה בבדי שלחן הא לא מצינו בשום הוראה שיצטרך לישב כדי לפסוק, וכי כשנשאל בשאלה קשה בעגונות יש דין ישיבה, וא"כ כיון דכשר בעמידה דאינו דין מהכ"ת להצריך ישיבה. ובגמ' מפורש דהוא מדיני ישיבת דיינים ב"ד דאמרינן דר"ג ירד מעל החמור ונתעטף וישב, והיינו ממש כישיבת דיינים בב"ד.

ב' הוכחה שניה מרע"א (שו"ע יו"ד סי' שכ"ח סעיף ג') שכתב דאע"ג דקרובים כשר להתיר נדרים 'דוקא קרובים דאין הפסול בגופו' אבל נשים לא וכן בקטנים, והעלה שם דיתכן דבן י"ג שנה צריך לבדוק לשערותיו ואין סומכין על חזקה דרבה כיון דצריך גדול מה"ת. וצ"ב מהכ"ת דיני דיינים כלל הא אינו דין, והתורה הצריכה חכם ומהכ"ת שחכם גדול היודע בכל השי"ס וד' חלקי שו"ע אינו חכם וכי הגר"א ור' זלמן לא היו ת"ח מופלגים קודם הבר מצוה, וא"ת הא פסולים לדון זהו גזה"כ שכל הכשר להעיד כשר לדון ומדיני דיינים של ב"ד אבל כאן דקרובים הפסולים לדון מ"מ כשרים להתיר נדרים א"כ כשיש איזה צורך לחכם מהכ"ת לפסול קטנים.

¹⁴ אמנם ראשי המטות קאי רק על היחיד מומחה, ומהכ"ת שהג' הדיוטות יצטרכו שם ראשי המטות, וע"כ דרק צריך שיהא עליהם שהם כשרים לדון.

תוסי' זה מ"מ אם קבל עליו ה"ה נדר דאורייתא להג"ל — ועיין בא"ר סי' רס"א חולק על הלבוש בחי' זה.

ב.

בסעודת ערב יום כפור, אי יש חיוב צפה — במנחת חינוך מלוה ש"ג אומר שא"ל, מאחר שבש"ס מצינו מלוה לאכול ולא "מלוה לסעוד", — אבל באמת הלא מצינו בגמ' (יומא פ"ז) שמה שמרוף דעתו בסעודה וכו' שמה אירע דבר קלקלה בסעודה, וכן נראה בש"ע (סי' תר"ז) שתפס את הלשון סעודה, ואולי רצה לציין שצריך דוקא פת, ונפק"מ למי שקשה לו לאכול פת, אין מלשון סעודה שום ראי' דהא גם בפורים נזכר לשון סעודה פ"ק דמגילה — לענין סעודת פורים שעשהה בלילה, וכן מחלפיהו סעודתיהו להדדי ואעפ"י נסתפק המג"א סי' תרנ"ה ס"ק ע' אי צעין פת — והעיקר בזה כדעת הסוברים דלא צעין פת, דאפי' צו"ע נסתפקו הראשונים לענין פת ועיין צ"ח"ש ברכות מ"ט ע"ב ונחום' שם — ובמק"א הארכתו בזה יותר.

ג.

האיך יש לנהוג למעשה צמי שמוכרה לאכול לפני תקיעת שופר ממנחת בריאות גופו, אם צריך לקדש או יאכל בלי קדוש, וביותר יש להסתפק צמי שהוא כהן וקשה לו לעמוד בלי אכילה עד גמר התפילה שצרי' הוא בדרך כלל מאוחר מאד אם מותר לו לקדש, ואם יותר ראוי שיאכל בלי קדוש, ויסמוך על השיטות שסוברים דלא חל עליו עדיין חובת קידוש. **לדידי** פשוט דכיון דאחרי שהרית כבר חל עליו חובת קידוש, יש אסור לאכול בלי קידוש, ולא הקיל הרא"ש בטור סי' רפ"ט אלא קודם שהרית, והדבר מוזכר בפוסקים ארי' סי' רפ"ז ס"ג לענין עשימה קודם הפילת המוספין וע"ש במג"א ובמ"צ ס"ק ז', — וגם קודם שהרית למי שהותר לו לאכול ע"פ הדין עיין בציאור הלכה סי' רפ"ט לענין חובת קידוש — ועיין ג"כ בהגהות דע"ת סי' רפ"ט בשם תשובת פה"א ח"א סי' ח"י דהרע"ב והלמ"א שמתיר לאכול קודם תפלה חייב מן הדין בקידוש — אי"כ מ"ש בנדון השאלה הנ"ל.

ד.

בהתרת נדרים אם צריך כ"א מהמתירים להיות ממולא בזקן, או די כשהוא גדול וסמכין אחזקה דרצא.

כיון דהתרת נדרים דערי' הנהוג הוא התרה מן הדין, וכבר כ' הגרעק"א בהשמעות לתשובת רעק"א סי' ע"ג ובחי' יו"ד סי' רכ"ח ס"ג, ובפת"ש שם, דבנדרים לא סמכין אחזקה דרצא דכיון דמידי דאיסורא הוא דמי לחלוטת דלא סמכין אחזקה ז', ואינו דומה להאי דחוי"מ סי' ו' דסמכין אחזקה דרצא בזמנו, — אי"כ

כיון דהתרה דערי' מועילה לפי הדין לריכוס יודעה בצורה על גדול שערות וא"כ יש מקום להחמיר להצריך ממולאי זקן.

ה.

במשך אמירת הסליחות על היום, ויש שם צריח מילה, והסנדק ובעל צריח צביהכני"ס, אם יש לו מר תחנון (גפילת אפי"ס) ואולי יש לדמות לערי' שאין אומרים תחנון בהפלה, אבל בסליחות אומרים. **לדידי** פשוט דאומרים תחנון בהשכמה, דנפילת אפי"ס של סליחות הוא חלק מנוסח סליחות המקובל ואינו מתבטל בשום פנים גם אם יש שם חתן או סנדק ובעל צריח.

ו.

יש להסתפק צמי שיש לו אחיח מיהוש על הלשון או החיך וכד' שרפואתו הוא לרחוץ פיו במים המעורבים עם איזה רפואה שטעמו מר, אי שרי לעשות כן צו"כ כשהוא צריך לעשותו בכל יום, ואם לא יעשהו יהי לו נזר גדול, ולא יוכל להתפלל כראוי. מדברי הרמ"א סי' תרי"ב אנו למדין דמשקין שאין ראויין פטור, וכל עיקר איסור רחילת הפה הוא משום שמה יבלע, וכאן כרי אפי' יבלע ליכא איסור תורה.

הנה בתשובת הלק"ע ח"ב סי' ל"ז ח"ל שאלה אם מותר לקח תרופה מרע ציום התענית תשובה כיון דאכול דבר מר שאינו מאכל צ"א פטור צו"כ (ארי' סי' תרי"ב ס"ז) אפשר דמותר משום רפואה בשאר תעניות וצו"כ מה שיכא מותר בשבת רפואה גם צו"כ עכ"ל.

ור"ל דבשאר תענית ענינו לדון רק מצד איסור אכילה, משא"כ צו"כ נהי דמצד איסור אכילה יש מקום להקל מ"מ יש עוד איסור רפואה צו"כ כמו בשבת סי' שכ"ה, ומ"מ במקום שאנו מתירין איסור רפואה ולא נשאר רק איסור אכילה דתענית גם צו"כ אפשר להחיר, זה כוונת ההלק"ע.

ומ"מ גם ההלק"ע לא כ' רק דרך אפשר, וז"ע על הבאה"ע ארי' סי' הקס"ז ס"ק ז' העתיק מהתשובה דבר שמואל סי' ל"ז להקל בפשיטות, והוא ע"ס וז"ל הלק"ע סי' ל"ז, וגם לא כ' כן דרך ודאי ועכ"פ לענין לקחת חוץ הפה ולפלוט יש לסמוך ע"ז בפשיטות.

ז.

אם יש להחיר להגשים לאכול במוצאי יו"כ עוד קודם הצדלה, כי בעליהן שהיו עוד בצית המדרש, וקשה להם התענית.

כיון דנהלכה עיקר כדעת הפוסקים דגשים חייבות בהצדלה ויכולות להבדיל בעלמא כמזכיר בארי' סו"ס ר"ז בכל הפוסקים האחרונים, פשיטא דאם בעליהן מתאחרים דיבדילו בעלמא, — ואין שום חשש

טובה מאיסור נדר אף שלכתחילה ראוי לקיימו, ואפשר הטעם דכיון שבדיעבד חל עדיף היום להתיר כדי שלא יבוא ליכשל, ועכ"פ אני נהגתי לומר "ואין אני מבקש התרה על אותם הנדרים שאין להם התרה" והיינו גם בדיעבד וא"ש, ולדעתי זהו הערה נכונה. וכן לא נהגתי לומר "על הנהגה טובה שנהגתי ג' פעמים" - שהרי אפילו בפעם אחת זהו נדר אם מתכוין להחזיק כן כדאיתא בשו"ע יו"ד ר"ס רי"ד, ולכן אני אומר "הנהגה טובה שנהגתי" ומשמיט ג' פעמים, וכלול בזה נתכוין שלא צריך ג"פ, או לא נתכוין וא"ש טפי.

ומה שכתוב בהנוסח "אפילו נזירות שמשון", הנה יש שכתבו להשמיט זה משום שנזירות שמשון אין לו התרה, שאין לזה שאלה כדאיתא במכות כב., ומיהו אינו מוכרח, ויש לומר שאף שהדין הוא שאם חל לא נפקע מ"מ לפני שחלה הנזירות ומתנה שלא יחול מהני, וכנראה זוהי דעת מתקני הנוסח.

אמנם עיין היטב בסוגיא דנדרים עה: ובר"ן דמוכח שהגלוי דעת בערב ר"ה אינו בגדר גלוי דעת והתנאה לבד, אלא שמועיל מדין התרת נדרים ורק דבזה מהני אף שלא נדר עוד ע"ש היטב, ואף שאין חכם מתיר אלא אם חל הנדר וכמבואר בנדרים צ. היינו כשנדר כבר לחול אח"כ, אבל בהתרה קודם אמירה מועיל, וע"כ שפיר יש לומר נזירות שמשון דרק לאחר שחל לא מועיל התרה אבל לפני שנדר מועיל, ובעיקר דין נזירות שמשון בהתרה, ע' מהריט"ץ ח"ב סימן רצ"ב, ובחוות יאיר סס"י ט"ו באורך.

סימן שלח

שאלה: התרת נדרים בערב ראש השנה לנשים.

מעולם אני תמה הלוא כל אחד ואחד בערב ראש השנה מתיר נדרים, וזה בין על נדרים שעבר ובין לעתיד מודיע שמכאן ולהבא אינו מתכוין לנדור, ולכאורה בנשים גם כן היה ראוי לעשות להם תקנה בין לשעבר ובין לעתיד, והיינו להתיר נדריה או לגלות בעתיד שאין רצונה לדור.

ונראה שיש בזה תקנה פשוטה, שלענין לעבר הלוא מפורש בש"ע (יו"ד רל"ד סעיף ג') שאם יש בית דין מקובצים יכול בעל להיות שליח לבקש התרה

מיהו פשיטא שלהתפלל בבית הכנסת שקדוש כעין מקדש ודאי עדיף טפי, ואף שדין נעשו על תנאי, מ"מ כיון דמיוחדים לקודש עדיף, וראוי להתפלל במקום קדוש שהתפלה מתקבלת.

סימן שלז

שאלה: בהתרת נדרים של ערב ראש השנה אם צריך לדאוג שלכל המתירין יהא זקן, והערות בהנוסח.

כדאורייתא לא סומכין על השנים לבד דהיינו על חזקה דרבא, שזה מועיל רק בדרבנן ולא לדאורייתא כדאיתא בנדה מח: רק צריך חתימת זקן, והואיל ונדר ענינו דאורייתא, לכאורה יצטרכו ג' דיינים עם חתימת זקן דוקא, וכן מפורש בתשו' רע"א בהשמטות לסי' ע"ג וכן בחידושי הרע"א מובא בפ"ת (רכ"ח ס"ק י"ג). ולענין דיעבד אם מועיל חזקה דרבא דאורייתא נחלקו הנוכ"י והרע"א, דהנוכ"י בתנינא סימן א' ס"ל דבדיעבד מהני, ורק לכתחילה אין סומכין בדאורייתא, והרע"א בתשו' סימן ז' ס"ל דלא מהני אף בדיעבד דהך חזקה היא רק בדרבנן, וע' בשו"ת תורת חסד ס' א' שהכריע כנוכ"י דבדיעבד מהני החזקה כדאורייתא וע"י בביאור הלכה בס' ל"ט ד"ה או קטן.

ובענין התרת נדרים בערה"ש ישנם שני ענינים: חדא מסירת מודעה אלהבא שמתכוין תמיד בלי נדר, וע"ז ודאי לא צריך גדולים עם חתימת זקן דוקא, ותו איכא התרת נדרים ממש, ובזה הלוא כשיודע וזוכר את הנדר ממש אינו סומך על התרת נדרים הכללי, אלא הולך ומפרט ומתיר כדין לפני ג', ועיקר ההתרה דער"ה שאינו מפרט הנדרים ואין לו פתח כדין הוא רק להנהגות טובות שאינם אלא דרבנן, וע"כ נראה דמועיל בזה חזקה דרבא שיש לו סימנים ואין צריך חתימת זקן, ולפי זה אף שעדיף בחתימת זקן שיועיל גם לדאורייתא, מ"מ מועיל מדין חזקה לדרבנן כמו להנהגה טובה.

הנה נהגתי לשנות נוסח התרת נדרים, שכנוסח הרגיל נאמר "ואין אני מבקש התרה על אותם נדרים שאין להתיר אותם" וצ"ע דהרי הדין הוא שנדר של הנהגת מצוה אין להתיר לכתחילה אלא כשיש צורך גדול, א"כ צריך עיון שאנו מתירין היום כל הנהגה

סימן נג

בהלכות התרת נדרים

א

בדבר המוכב בערב ר"ה להחיר נדרים, ויש מקפידים שמנין של פשרה יתירו את הנדרים, ויש לדון אם עושין כדן שכרי פשרה הם צי"ד שקול. והנה הרמב"ם כתב בפ"ב מה סנהדרין ה"ג, א"פ שצ"ד של שלשה צי"ד שלם הוא, כל זמן שכן רבים הרי זה משוּבָּח, ומוטב שיחטך כדן צאחד פשר יותר מעשרה. וכ"כ בש"ע ח"מ סי' ג' סעי' ד', ועי' בסמ"ע שם ס"ק י"א, ומ"ש בעשרה לאו דוקא דהוא צי"ד שקול.

והנה בש"ח הגרע"ח סי' ע"ג כתב בחו"ד, דבהרת נדרים יכול להיות ארבעה מחירים. ולא נחית כלל לדון, שכן פסולים משום שהם צי"ד שקול. אמנם כבר חמה על דבריו בספר נוהל יחוק ח"מ סי' ג' סעי' ד', הלא ארבעה מחירים הוי צי"ד שקול, ושיקר העטם דבעין שלשה בהרת נדרים כתבו הרא"ש בנדרים ע"ח ע"א, והחוס' צ"ב ק"ב ע"ב, משום דאין צי"ד שקול, ומוכח דשייך אין צי"ד שקול גם בהרת נדרים. ומסיק, ע"כ אין לנרף רביעי להשגשה בהרת נדרים משום דיכ"ה צי"ד שקול.

ונראה צביאור הדברים, דאיתא בנדרים ע"ח ע"א, נאמר כאן זה הדבר, ונאמר להלן זה הדבר בשחופי חוץ, מכ בשחופי חוץ אהרן וצניו וכל ישראל, אף פרשה נדרים אהרן וצניו וכל ישראל, ומה כאן ראשי המעות אף להלן ראשי המעות, בפרשה נדרים למאי הילכתא אמר ר"ח צ"ו להכשיר שלשה הדיועות, והא ראשי המעות כתיב, א"ח ואיתימא ר"י ביחוד מומחה. ופירש הרא"ש להכשיר שלשה הדיועות, דכל ישראל כשרין להפר נדרים, וצ"י ליכא למומר, מדאליטעריך ראשי המעות להכשיר יחיד מומחה, ותרי הוו צי"ד שקול, הלכך נריך שלשה, ואפילו לשמואל דאמר שנים שדנו דיוס דין, ה"מ למומחה, אצל לאיסורא מודה דבעי שלשה.

הרי מבואר בדברי הרא"ש דבהרת נדרים יש פסול של צי"ד שקול, ולא רק בשנים הוי צי"ד שקול, אלא אפילו בארבעה או בששה שיש בהן שיעור צי"ד, מ"מ הם פסולין משום צי"ד שקול, דאיתא בסנהדרין ג' ע"ב, ור"י לית ליה צי"ד נוטה וכו', מכ ת"ל לנטות אחרי רבים להטות, החורב אמרה עשה לך צי"ד נוטה וכו'. ופרש"י ור"י דבעי קרא לאחויי שלישי מי לית ליה צי"ד נוטה שנריך שלא יבא צי"ד שקול כדי שיחקיים צו הטויה אחרי רבים, ולדידיה ארבעה או ששה כשרין וכו', הרי כתב דלר"י דלית ליה צי"ד נוטה ארבעה או ששה כשרין, ומשמע דאם נריך צי"ד נוטה, צי"ד של ארבעה או של ששה פסולין משום דהוו צי"ד שקול.

והנה מבואר בדברי הרא"ש בנדרים ה"ג, דצי"ד שקול פסול גם דיעבד, שכרי שאל על הא דאמר שמואל שנים שדנו דיוס דין, והיוו דדיעבד דיוס דין, והלא הם

צי"ד שקול, ומוכח דצי"ד של ארבעה דיוס גם דיעבד אין דיוס דין משום שהם צי"ד שקול, ואפי"ג דיש בהן שיעור צי"ד, מ"מ אין דיוס דין משום דהוו צי"ד שקול, שכרי בשנים שדנו יש ג"כ שיעור צי"ד, שכרי ס"ל דחד נמי כשר כמבואר בסנהדרין ג' ע"א, ומ"מ שנים גרעי מחד משום ששנים הם צי"ד שקול, (ומש"כ הרא"ש לחלק בין ממונה לאיסורא, ע"י בש"ח משנת יפ"ז ח"מ סי' ד', ע"י"ש).

ב

אולם הר"ן שם בנדרים ע"ח ע"א, כתב ע"פ אהר נהא דנריך שלשה הדיועות בהרת נדרים ח"ל, ביחוד מומחה דכיון דגז"ש מצוי הדיועות, וראשי המעות ממעט לכו על כרחך אית לכו לקיומי חרוויכו, ראשי המעות ביחוד, והדיועות בשלשה, וכי תימא תלתא מנא לך, כיון דמפקת ליה מחד אוקמיא תלתא כעין צי"ד. הרי לא כתב בהרא"ש משום דשנים הוו צי"ד שקול הלכך נריך שלשה, אלא כיון דמפקת ליה מחד אוקמא תלתא כעין צי"ד, ומשמע דבהרת נדרים שלשה הדיועות הם רק כעין צי"ד ולא צי"ד ממש, ולכן אין בהן פסול של צי"ד שקול.

והנה רש"י שם בנדרים כתב, להכשיר ג' הדיועות בהרת נדרים, דאהרן חד, וצניו חד, וכל ישראל הרי תלתא, ומדכתיב דהו כל ישראל שמע מינה להכשיר שלשה הדיועות. וע"י ש"מ צ"ב ק"ב ע"ב שהביא בשם הרשב"א כפרש"י, ג' הדיועות מנין, י"מ ג' מדכתיב אהרן וצניו, אהרן חד וצניו תרי הא תלתא, וי"מ אהרן חד וצניו תרי וכל ישראל תלתא. הרי מבואר דיש קרא מיוחד להא דנריך שלשה בהרת נדרים, ולא משום דאין צי"ד שקול כמש"כ הרא"ש, ומוכח דסברי דאין פסול צי"ד שקול בהרת נדרים.

ונראה ביסוד הדבר דאין פסול צי"ד שקול בהרת נדרים, דמבואר בנדרים ע"ז ע"א, דבהרת נדרים כשר אפילו במעומד, אפילו בקרובים, ואפילו בלילה, והיינו דכל פסולי צי"ד לא נאמרו בהרת נדרים, וא"כ גם הפסול של צי"ד שקול לא נאמר בהרת נדרים, דלא גרע פסול צי"ד שקול, מפסול קרובים צי"ד.

אכן, צדושי הגרע"ח בש"ע יור"ד סי' רכ"ח סעי' ג', כתב על דברי הש"ס שם דשלשה הדיועות קרובים כשרים להרת נדרים, נלע"ד דאשה לא, דדוקא קרובים דאין הפסול בגופו, דראוי לדון למי שאינו קרובו, וכן בלילה, הילכה גורם וליכא פסול בגבולא, וכן קטן וכו' ע"י"ש. ואשר ע"כ אפשר לומר דצי"ד שקול כיון דהוי תלתא פסול בע"מ הצי"ד, דלא הוי תורת צי"ד כשהוא שקול, א"כ הרי זה פסול גם להרת נדרים, דהרי זה כאשה

וקטן

וקטן ופסולין להתרת נדרים, משום דאין עליהן שם דיון, וגרעי מקרובים דאין הפסול בגופו של הדיון, דראוי לדון למי שאינו קרובו, משא"כ אשה וקטן דהפסול הוא בגופן שאין עליהן שם דיון כלל, וא"כ ה"ה צ"ד שקול שאין עליהם חרות צ"ד כלל, הרי זה פסול גם להתרת נדרים.

יש להביא ראיה לזה, דכתב הרמב"ם בפע"ז מה' עדות ה"ה, ולפיכך אין סומכין בסוכה דרין שנים הקרובים זה לזה וכו', אבל אלו שמוסיפין עד שצטב לעבר השנה כמו שבארנו בהלכות קדוש החדש, יראה לי שאם היה זכרן קרובים אין צדק כלום, אמנם צ"כ מה' סוכה דרין ה"ז כתב הרמב"ם, עיבור השנה בשצטב, וכל אלו סומכין כמו שבארנו. וזיאר דבריו דא"כ דאלו שמוסיפין עד שצטב לעבר השנה אם יש זכרן קרובים אין צדק כלום, מ"מ כל השצטב לריבון להיות סומכין, והיינו משום דמי שאינו סמוך אין עליו שם דיון כלל מה"ת, משא"כ קרובים אין הפסול בגופו של הדיון, שהרי הוא ראוי לדון למי שאינו קרובו כמש"כ הגר"ש הכ"ל, וגם כשהדיונים הם קרובים זה לזה, מ"מ כל אחד בפני עצמו כשר להיות דיון, לכן באלו שמוסיפין עד שצטב לעבר השנה אם היה זכרן קרובים אין צדק כלום, וא"כ ה"ה צ"ד שקול שהרי זה חלוה פסול בטעם שם צ"ד, דעל צ"ד שקול אין חרות צ"ד, והרי זה כדיון שאינו סמוך שאין עליו שם דיון כלל מה"ת, וגרעי מקרובים שהם פסולים רק לדון, אבל יש עליהם שם דיון, שהרי ראוי לדון למי שאינו קרובו, משא"כ צ"ד שקול דלא הוי כלל חרות צ"ד, ואשר ע"כ הרי זה פסול גם להתרת נדרים.

והנה כתב הר"ן בנדרים כ"ג ע"ה, ומשמע דיחיד מומחה דהפרת נדרים דומיא דמומחה דמועדי ה', מה החס צע"ה סמוך, ה"י צע"ה סמוך זהו דעת הרמב"ן ז"ל, אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ו מה' שצטב ה"ה, דהחס מוצהק מחיר את הנדריה דלא צע"ה סמוך, וע"י בלתי"מ שם. ולבאר ל"ע הלא מי שאינו סמוך אין עליו שם דיון כלל כ"ל, וא"כ הא"ך הוא מחיר את הנדר, הרי אין הוא בכלל צ"ד, וע"י רב"ם צ"ב ק"כ ע"ב, הפרת נדרים צ"ב היינו התרת החס דבעין צ"ד ג' הדיועות, או יחיד מומחה דכ"ל כצ"ד. הרי כתב דיהיד מומחה מחיר את הנדר משום דכ"ל כצ"ד, וא"כ מי שאינו סמוך שאין עליו שם דיון, הרי בודאי שאין הוא כצ"ד.

ואשר נראה לומר צדעה הרמב"ם, דהא דיהיד מומחה מחיר את הנדר, זה לא משום דכ"ל כצ"ד, דבאמת לא צע"ה חרות צ"ד להתרת נדרים, דכתב הרמב"ם בפ"ו מה' שצטב ה"ו, הקרובים כשרים להתיר נדרים ושצטב, ומחירין צלילב ומטומד, שאין "ההיתר הזה דין". וכיון שהיתר נדרים לא הוי דין, ה"ה שלא לריך צ"ד להתיר נדרים, והא דיהיד מומחה מחיר את הנדר, היינו שכו"ל דין מיוחד צביתר נדרים דכתב צפרשה נדרים "ראשי המעות" כלומר שבהיתר נדרים לריך "ראשי המעות" ולא חרות צ"ד, ויהיד מומחה הוא "ראשי המעות". ואשר ע"כ סובר הרמב"ם דלא צע"ה סמוך, אלא חס המוצהק מחיר את הנדר, משום דכ"ל סמוך נאמר רק בהלכות צ"ד,

דמי שאינו סמוך אין עליו שם דיון, אבל בהתרת נדרים לא צע"ה חרות צ"ד, אלא "ראשי המעות" וגם מי שאינו סמוך, כיון שהוא החס המוצהק, הרי הוא "ראשי המעות".

מצה נראה דהא דשלש הדיועות מחירין את הנדר, זהו ג"כ לא מתורת צ"ד, דעל הדיועות אין חרות צ"ד מה"ת, (וע"י נתיבות סי' א' סק"א) אלא שהוא דין מיוחד צביתר נדרים, וילפינן לה מקרא כ"ל, דאם אין שם מומחה שהוא "ראשי המעות", כל שלש הדיועות דיתבי צבדי הדדי הם במקום היחיד מומחה, ודינם כ"ראשי המעות" לגבי התרת נדרים.

וזה מצו"ר צדרי הרמב"ם, דכתב בפ"ו מה' שצטב ה"ה הכ"ל, כ"ל מחירין יצוא השצטב לחס מוצהק, או לשלש הדיועות, אם אין שם מומחה. ומשמע דרק אם אין שם מומחה, שלש הדיועות מחירין את הנדר, אבל כשיש שם מומחה, אין שלש הדיועות מחירין את הנדר, ואפילו צדע"ד לא אשתרי ליה נדר.

אולם הר"ן בנדרים כ"ג ע"ה כתב, ומסתברא דהא דאמרינן שלש מחירין את הנדר במקום שאין חס, דמשמע הא במקום שיש חס אין מחירין, משום כבודו של חס הוא דליחמר, ולכתחילה הוא דלא, אבל צדע"ד אישתרי ליה נדר. וע"י פתחי תשובה שו"ע יור"ד סי' רכ"ה סק"ה, שהצ"ח צס הרע"ב צצורות, דגם גבי נדרים אין שלש מעשלים צ"ש יחיד מומחה, ולא כמש"כ הר"ן הכ"ל, שהוא רק דין לכתחילה משום כבודו של חס, אבל צדע"ד אישתרי ליה נדר. והגב מדברי הרמב"ם מוכה כדעת הרע"ב צצורות, שהרי כתב כ"ל מחירין וכו', או לשלש הדיועות אם אין שם מומחה, ומשמע שהתנאי אם אין שם מומחה, הוא דין צכ"ד מחירין, ולא משום כבודו של חס כמש"כ הר"ן הכ"ל, אלא שהוא מדמי התרת נדרים, דרק אם אין שם מומחה, שלש הדיועות מחירין את הנדר. אלא ד"ע הלא הא דמומחה מחיר את הנדר, והא דשלש הדיועות מחירין את הנדר, ילפינן לה מחירי קראי כמצו"ר בנדרים ע"ה ע"ה, וא"כ אין דין זה של שלש הדיועות שמחירין את הנדר, תלוי כלל בדין של יחיד מומחה שמתיר את הנדר, ולמה נאמר שאם יש מומחה, אין שלש הדיועות מחירין את הנדר, וכבר העיר צ"ב בשו"ת הות יאיר סי' קכ"ע, ע"ה.

לכן נראה לפי המצו"ר דהא דשלש הדיועות מחירין את הנדר, זה לא מתורת צ"ד, אלא שהם בכלל "ראשי המעות" להתרת נדרים, וא"כ לא הוי שלש הדיועות "ראשי המעות" אלא במקום שאין שם חס, אבל במקום שיש שם חס שהוא "ראשי המעות" שז"ל לא הוי שלש הדיועות "ראשי המעות" שהרי יש שם "ראשי המעות" והוא החס המוצהק.

ובזה יהא ניחא הא דכתב הרמב"ם בפ"ו מה' שצטב ה"ה הכ"ל, כ"ל מחירין, יצוא השצטב לחס המוצהק או לשלש הדיועות אם אין שם מומחה. וע"י בלתי"מ דמדברי הרמב"ם נראה דלא מלריך דמסבירי להו וסבירי, אלא אפילו לא סבירי כלל הם כשרים להתיר את הנדר

הגדר. אמנם ה"רין נגדריס כ"ג ע"א כחצ, ושלשה הדיוטות
דערו נדרה כד מסברי לכו וכצרי, דלל צעו שיכא אחד
מכן חכס, ומיכו צעינ דכי מסברי לכו לסברו.

דברא דה"רין לעטמיה דהא דשלשה הדיוטות מתירין
את הנדר, וכו' מתורה צ"ד, וא"כ לא חל עליהו
חורת צ"ד אלא מסברי לכו וכצרי, דאי לא הכי כמאן
דליחכו דמי. ועיי' צדושי ה"רין סנהדרין ג' ע"א, דחלתא
הדיוטות כשרין, משום דאי אפשר לזיכא צבו חד דגמיר,
וכתב ה"רין וכן נמי אי איכא צבו חד דגמיר צעינ הנך
תרי לזיסברו לכו וכצרי, דאי לא כמאן דליחכו דמי.
אבל הרמב"ם לעטמיה דבהרת נדרים לא צעינ כלל
חורת צ"ד, אלא דשלשה הדיוטות מתירין את הגדר משום
דכס "ראשי המעות" להתרת נדרים, א"כ כל שלשה הדיוטות
אפילו דלא סברי דימי היחר נדרים, כיון דיתבי צבדי הדדי
להתיר נדרים הם בכלל "ראשי המעות".

מעטה לדעת הרמב"ם לא שייך בכלל פסול צ"ד שקול
צביתר נדרים, כיון דלא מתירין את הגדר מתורת
צ"ד, אלא מפני שכל "ראשי המעות" וצ"כ לא נאמר
פסול על צ"ד שקול. ועיי' תוס' מגילה כ"ג ע"ב ד"ה
עשרה, שתמכו על הא דתנן וצקקעות תשעב וכו',
אמאי לא צעו אחד עשר דאין צ"ד שקול צכל דבר שהוא
תלוי שטומד צשקול הדעת. וצדושי הרשב"א שם תירן,
דכאן לא נאמר אין צ"ד שקול משום דשומא היא ואינו
כדין ממש. וא"כ ה"ה דלא נאמר אין צ"ד שקול צבתרת
נדרים, כיון דאינו כדין ממש, שהרי לא מתירין את הגדר
מתורת צ"ד, אלא מפני שכל "ראשי המעות".

רבוה יכא נוחא הא דלא קתני צמתני ריש סנהדרין,
גבי כל הדברים דלריכי צ"ד, דבתרת נדרים הוא
צשלשה, ועיי' בתוס' שם ד"ה דיני לחד תירולא, דתנא
דמתני לא תנא ושייר. אמנם לפי המבואה צדעת הרמב"ם,
דכא דלריך שלשה צבתרת נדרים, זה לא מתורת צ"ד,
אלא דשלשה הדיוטות הם בכלל "ראשי המעות" א"כ זה
לא שייך למתני ריש סנהדרין דקתני דיני צ"ד, וצבתרת
נדרים הרי לא לריך תורת צ"ד, אלא "ראשי המעות".

אמנם זה פשוט שגם לדעת הרמב"ם דשלשה הדיוטות
מתירין את הגדר לא מתורת צ"ד, אלא מפני
שכל "ראשי המעות" לגבי התרת נדרים, אבל אשה וקטן
פסולין להתרת נדרים כמש"כ הגר"ע ה"ה, ולא מעטמיה
משום דהפסול הוא צגופן דאין עליהן שם דיין כלל, שהרי
לפי המבואר לא לריך כלל תורת דיין להתרת נדרים, אלא
העטם הוא מפני שאשה וקטן אינן בכלל "ראשי המעות"
מאד עומן, ולכן הם פסולין להתרת נדרים.

ג

והנה לכאורה ל"ע על ה"רין שסתר את עומן, דמדצרי
נגדריס כ"ג ע"א ה"ה, מוכח דשלשה הדיוטות
מתירין את הגדר מתורת צ"ד כ"ה, ואינו צדף ע"ה ע"ה
כ"ה, כתב בעטם דלריך שלשה הדיוטות צבתרת נדרים,
דכי תימא תלחא מנא לך, כיון דמפקת ליב מחד צוקמיה
אתלחא כעין צ"ד. הרי כתב דשלשה הדיוטות שמתירין

את הנדר הם רק "כעין צ"ד" ולא כצ"ד ממש, כמש"כ
הרא"ש שם משום דשנים הוו צ"ד שקול, הלכך לריך שלשה.

אכן נראה צדעת ה"רין, דכתבו תוס' ציצמות ק"ה ע"ה
ד"ה אין ו"ה, הכל גבי תליא אחי שפיר דאין צ"ד.
שקול מוסיפין עליהם עוד אחד, דהא איכא כמה פלוגתא
צמתניתין, אבל לענין סמיכה פר דצעינ נמי שלשה קשה,
ו"ה דתתם נמי איכא פלוגתא אי צעינ צכל כהו, ועיי'ל
דצכל דוכתין דצעינ ראווי לצ"ד אין צ"ד שקול. הרי
מבואר דלחירון השני של תוס' הא דאין צ"ד שקול, היינו
שהוא תנאי צחלות שם צ"ד, דלא הוי תורת צ"ד אס
הוא שקול, ואשר ע"כ גם צדבר שלא שייך רוב ומוטע
כגון צסמיכה פר, כיון שלריך תורת צ"ד אין צ"ד שקול.
אבל החירון הראשון של תוס' סובר דאין צ"ד שקול
נאמר רק צדבר ששייך הכרעה ולריך שיכא רוב ומוטע,
והיינו דאין זה תנאי צחלות שם צ"ד, אלא הוא דין נוסף
שלריך שיכא צ"ד נוטה, כדאיכא צסנהדרין ג' ע"ב, מה
ת"ל לעטות אחרי רבים להטות, התורה אמרה עשה לך
צ"ד נוטה, וא"כ זה נאמר רק צדבר ששייך הכרעה שלריך
שיכא צ"ד נוטה, אבל צדבר שלא שייך הכרעה גם
על צ"ד שקול יש תורת צ"ד.

מעטה אפשר לומר דה"רין סובר כהחירון הראשון של
תוס' ה"ה, דאין צ"ד שקול זה לא תנאי צחעת
שם צ"ד, אלא שהוא דין נוסף שלריך להיות צ"ד נוטה,
וא"כ כשאינו צ"ד נוטה זה לא גרע מכל פסולי צ"ד כגון
קרובים ולילה, ולפ"ז צבתרת נדרים דכשר קרובים וצליב,
הוא הדין שכשר גם צ"ד שקול, וזהו דכתב ה"רין דצבתרת
נדרים צעינ תלחא כעין צ"ד, היינו כצב"ד של התרת
נדרים הוא רק "כעין צ"ד" שהרי כל פסולי צ"ד לא נאמרו
צבתרת נדרים, וגם צ"ד שקול כשר צבתרת נדרים.

חבוא לדינא מכל האמור שלדעת רש"י הרמב"ם ובר"ן,
אין פסול צ"ד שקול צבתרת נדרים, וכפי שסתם
הגר"ע צחשוכה ה"ה. אלא צצדצרי תוס' ובר"ע ה"ה
מפורש שאין צ"ד שקול נאמר גם צבתרת נדרים, ומדברי
הרא"ש מוכח שזה פסול גם צדיעבד.

והנה איתא צגדריס ח' ע"ה, אריי נידוהו צחלוס לריך
עשרה צני אדם להתיר לו וכו'. וכו"ה צרמב"ם
ח' ת"ת פ"ז ה"ב, מי שנידוהו צחלוס אפילו ידע מי
נידוהו, לריך עשרה צני אדם ששנין הלכות להחירו מנידוהו.
והלא כתב ה"רין שם צגדריס ד"ה ע"ב, ואיכא מ"ד דכי
היכי דג' הדיוטות מתירין את הגדר צמקוס שאין מומחה,
ה"כ מתירין את הנידוי צמקוס שאין מומחה, דגדוי נמי
נדר הוא וכו', וכן דעת הרמב"ם צפ"ז מה' ת"ת ה"ב,
לא מלא צמקומו עשרה, מתירין לו אפילו שלשה. ולכאורה
מוכח מכאן שאין פסול צ"ד שקול צביתר נדרים, שהרי
אמרינן שלהחיר נידוי שהוא כגדר לריך עשרה צני אדם,
והלא עשרה הם צ"ד שקול.

אמנם נראה שאין ראיה מכאן, שהרי דיני נידוי הם לא
מהלכות נדרים, והרמב"ם כתב דיני נידוי צהלכות
תלמוד תורה, ולא צהלכות נדרים, וגם היחר נידוי הוא
לא מדין היחר נדרים, שהרי כתב הרמב"ם צפ"ז מה' ת"ת
ה"ה

היא, ח"ח שנידח עלמו, ואפילו נידח עלמו על דעת עלונו, ואפילו על דבר שחייב עליו נידוי, הרי זה מופר לעלמו. ושיי בהשגח הראצ"ד, ובכ"מ שם. ואילו בנדר ושבושה, כתב הרמב"ם בפ"ו מה' שבושות ה"ג, ואין אדם יכול להחיר שבושת עלמו. ואשר מוכח שהחיר נידוי, והחיר נדרים הם שני דיונים נפרדים, והחיר נדרים חמור מהחיר נידוי, שהרי הוא מחיר לעלמו נידוי, ואין הוא מחיר לעלמו נדר ושבושה, והא דכתב הר"ן בה"ל, דכי היכי דג' הדיועות מחירין את הגדר במקום שאין מומחה, הי"י מחירין את הנידוי במקום שאין מומחה, דנידוי נמי נדר הוא, היינו דנידוי חשיב כנדר לגבי זה שצ"י של שלשה שמתיר את הנדר, הוא מחיר גם את הנידוי, אבל אין מחיר ראיח להופך, שמי שמתיר את הנידוי, הוא מחיר את הנדר, שהרי מנינו שיכול להחיר נידוי של עלמו, ואינו יכול להחיר שבושה ונדר של עלמו.

או לא, ואשר נראה מוכרח דהא דאמרינן בכל מקום ואין צ"י שקול מוסיפין עליהם עוד אחד, דאין זה תנאי בחלות שם צ"י, אלא הוא רק ילפותא כמה הוא שיפור של צ"י, כיון דחייב לנשות אחרי רבים לבעות החורה אמרה פשה: נך צ"י נוטה, אי"כ למדים מזה דשיפור צ"י של דיני נפשות הוא עשרים ושלשה, וצ"י של דיני ממונות הוא בשלשה, אבל כשיש שיפור צ"י, אלא שהוסיפו עליהם עוד דיון אחד כגון צ"י של ארבעה דיני ממונות, הרי זה צ"י כשר גם לכתחילה. ואשר ע"כ הרמב"ם והשו"ע לא כתבו מזה כלל אם צ"י שקול פסול או לא, כיון דכבר כתבו דשיפור צ"י של דיני ממונות הוא בשלשה, וזה משום דאין עושין צ"י שקול כמש"כ הרמב"ם בפ"ה מה' סנהדרין ה"ד, אבל צ"י של ארבעה דיונים כשר גם לכתחילה, כיון שיש זכך שיפור צ"י.

ולפי זה שפיר אפשר לומר דבהחיר נדרים לריך חורח צ"י, וממילא צ"י שקול פסול להחיר נדרים, משאי"כ בהחיר נידוי לא לריך חורח צ"י, אלא אפילו עשרה בני אדם מחירין את הנידוי.

ולפי זה נמלא דסתומה הגרע"ה בתשובה בה"ל, שארבעה כשרים להחיר את הנדר, היא כדעת השו"ע, שאין בכלל פסול של צ"י שקול אם יש זכך שיפור צ"י, וכמש"כ. (ועיי בהש"ת משנת יעב"י ח"מ סי' ד' עיי"ש). אולם כל זה כתבנו להנדיק את דברי הגרע"ה, אבל בגאון בעל נחל יחזק בה"ל, הרי מסיק לדינא שצ"י שקול פסול להחיר נדרים, אי"כ למעשה יש לכתחילה להקפיד שיהיו י"ח מחירין, כדי שלא יהא צ"י שקול בהחיר נדרים, וכמו שנתבאר.

ד

יש עוד לכוסוף, דהנה ברמב"ם ה' סנהדרין ובשו"ע הלכות דיונים לא הזכיר כלל אם צ"י שקול פסול

סימן נד

בהלכות תשובה

א

הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ה ה"א, כל מלות שחזרה בין עשה בין לא עשה, אם עבר אדם על אחת מהן בין צדון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישבו מחטאו, חייב להתודות לפני ה' ברוך הוא, שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו', יהתודו את חטאתם אשר עשו, זה וידוי דברים, וידוי זה מלות עשה. ולכאורה משמע מדברי הרמב"ם, שעלם התשובה אינה מלות עשה, אלא כשיעשה תשובה וישבו מחטאו חייב להתודות, והיינו שהודוי הוא מלות עשה, ולא עלם התשובה. וכן כתב המ"ה מלוח שס"ד דעת הרמב"ם, שאין ענה התשובה מלות עשה, רק אם בא לעשות תשובה, יש עליו מלות עשה שיתודות בפיו, אבל אם לא עשה תשובה, אין עליו טוהם על מה שלא עשה תשובה, אלא רק על הטבירה שטבר, ולא על ציטול מלות עשה של תשובה. אולם הרמב"ן על החורה דפרשת ללצים כתב דפירוש הפסוק "כי המלוה הואת אשר אנכי מנוך היום וגו', כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו"

הזה נאמר על מלות תשובה הכתובה מקודם "ושבת עד ה' אלוקיך" מלוח שינוח אותנו לעשות כן, וזה עמש "בפיך ובלבבך לעשותו" שיתודו את עונם ואת עון אבותם צביהם, וישבו בלבבם אל ה', ויקבלו עליהם היום החורה לדורות. ונראה דעת הרמב"ם, דכתב בפ"ז מה' תשובה ה"ה, כל הנביאים כולן אלו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן, ומיד הן נגאלין, שנאמר והיה כי יבאו אליך כל הדברים וגו', ושבת עד ה' אלוקיך וכו'. הרי מציאר שהרמב"ם מפרש את הפסוק "ושבת עד ה' אלוקיך" שאין זו מלוח, אלא שזוכי הבטחה שסוף ישראל לעשות תשובה. ואשר כל כן לא כתב הרמב"ם שעלם התשובה היא מלות עשה, כיון שהבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה, כלומר שהתשובה היא דבר שמוכרח לבוא, אי"כ לא שייך לומר שעלם התשובה היא מלות עשה, שהרי כלל הוא בכל מלות עשה ולא חפשה, שהן מסורות ביד בני אדם לקיימן או לא לקיימן, כמש"כ הרמב"ם בפ"ה מה' תשובה, רשות לכל אדם נתונה אם ראה לבעות עלמו לדרכ